

BONDELAGETS BÆREKRAFTSTRATEGI FOR NORSK MATPRODUKSJON

2021–2030

INNLEDNING

Bærekraft er et nøkkelbegrep i Norges Bondelags næringspolitiske program for perioden 2020–2024. Definisjonen som legges til grunn, er at mat fra framtidens norske jordbruk skal produseres på en måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar levedyktigheten i økosystemene, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen.

Samtidig må produksjonen være økonomisk bærekraftig helt ut på det enkelte gårdsbruk, og gi grunnlag for at bonden får inntektsmuligheter på linje med andre grupper i samfunnet. Få land i verden har et bedre utgangspunkt for bærekraftig matproduksjon enn Norge. Det har vi et ansvar for å utnytte. Å produsere god, næringsrik og trygg mat til forbrukeren er en del av samfunnsoppdraget til norsk landbruk. Mye av tankegodset som ligger til grunn for bærekraftsmålene, er godt kjent for landbruket. Vi bruker jorda og naturressursene i et sirkulært kretsløp og forvalter gården med mål om å gi den fra oss i bedre stand til neste generasjon. Dette ligger dypt i de fleste bønder.

Norges Bondelag har til formål å samle alle som er eller kjenner seg knyttet til bondeyrket, fremme felles saker, trygge landbruket og ivareta bygdenes økonomiske, sosiale og kulturelle interesser. For å sikre at miljømessig bærekraft, sosial bærekraft og økonomisk bærekraft legges til grunn for framtidens matproduksjon har Norges Bondelag utarbeidet en bærekraftsstrategi.

Bærekraftstrategien skal:

- Definere norsk matproduksjons bidrag til FNs bærekraftsmål
- Sette en retning for hvordan norsk matproduksjon skal bli mer bærekraftig fram mot 2030

INNHold

Innledning	3
1: BAKGRUNN OG INTERNASJONALE PROSESSER	6
Parisavtalen	6
FNs naturpanel og FNs konvensjon for biologisk mangfold	7
Internasjonale prosesser for bærekraftige matsystemer	7
2: BÆREKRAFTSMÅLENE	8
Introduksjon til alle de 17 bærekraftsmålene	9
Nasjonale indikatorer	11
3: BÆREKRAFT I NORSK MATPRODUKSJON	12
Sosial bærekraft	13
Bærekraftsmål 2 – Utrydde sult	13
Bærekraftsmål 3 – God helse	14
Bærekraftsmål 4 – Utdanning	15
Bærekraftsmål 5 – Likestilling	16
Bærekraftsmål 7 – Ren energi for alle	16
Miljømessig bærekraft	16

Bærekraftsmål 6 og mål 14 – Rent vann, gode sanitærforhold, liv under vann	16
Bærekraftsmål 13 – Stoppe klimaendringene	16
Bærekraftsmål 15 – Liv på land	19
Økonomisk bærekraft	20
Bærekraftsmål 8 – Anstendig arbeid og økonomisk vekst	20
Bærekraftsmål 10 – Mindre ulikhet	21
Bærekraftsmål 12 – Ansvarlig forbruk og produksjon	21
Samarbeid	21
Bærekraftsmål 17 – Samarbeid for å nå målene	21
4: SLIK SKAL NORSK MATPRODUKSJON BLI MER BÆREKRAFTIG FRAM MOT 2030	22
1. Økt selvforsyning	22
2. Øke produksjon av grønnsaker, frukt, bær og poteter	24
3. Øke produksjon av proteiner	24
4. Øke produksjon av fornybar energi	25
5. Redusere utslipp av klimagasser og økt binding av karbon	26
6. Bedre bruk av husdyrgjødsel	27
7. Bevare og styrke biologisk mangfold i jordbrukslandskapet	27
8. Redusere bruk av plantevernmidler	28
9. Økologisk landbruk	29
10. Bedre jordhelse	29
11. Bedre dyrehelse og dyrevelferd	30
12. Forebygge forekomst av antibiotikaresistente bakterier hos norske husdyr	31
13. Redusere matsvinn	32
14. Redusere mengde landbruksplast på avveie	32
15. Styrket jordvern	34
16. Rettferdig betaling for maten	35
17. Levedyktige bygder og distriktpolitikk	36
18. Likestilling mellom kjønnene	36
19. Utdanning	37
20. Arbeidskraft	38
5. OPPSUMMERING AV TILTAK	40

01

BAKGRUNN OG INTERNASJONALE PROSESSER

Bærekraftbegrepet ble introdusert med Brundtlandrapporten “Vår felles fremtid” i 1987. Flere internasjonale prosesser har over lang tid vært rettet inn mot å dra verden i en mer bærekraftig retning. Noen av dem gjennomgår vi her.

Høsten 2015 ble FNs bærekraftsmål vedtatt etter en lang prosess med innspill fra stater, næringsliv og sivilsamfunn. Målene overtok for tusenårsmålene som gjaldt fram til 2015. Høsten 2015 ble også Parisavtalen signert. Årets nyord i Norge i 2015 ble “det grønne skiftet”. Dette ble definert som hvordan Norge skulle bli et lavutslippsland innen 2050.

PARISAVTALEN

Bærekraftsmål 13 er å stoppe klimaendringene. Det globale klimaarbeidet har pågått over lengre tid, men det var først da Paris-avtalen ble signert 14. desember 2015 at verden fikk den første rettslig bindende klimavtale som flestparten av verdens land har ratifisert. Avtalen etablerer et mål om å begrense temperaturstigningen på jorda til «godt under» 2 grader, og helst til 1,5 grader, sammenlignet med førindustriell

tid. Hvert land skal ha egne utslippsmål som det skal rapporteres på, og som skal oppdateres hvert femte år. Norge meldte i 2020 inn et mål om å redusere klimautslippene med 50–55 % innen 2030 (sammenlignet med 1990).

Stortinget har vedtatt at Norge skal oppfylle sine klimamål sammen med EU. Rundt halvparten av de norske utslippene omfattes av EUs kvotesystem (ETS), hvor utslippene reguleres gjennom kjøp og salg av klimakvoter i et europeisk marked. Målet for ETS så langt har vært 43 % kutt i 2030. Her er sammenligningsnivået 2005-nivået. Jordbruket faller inn under ikke-kvotepliktig sektor, der Norge skal redusere utslippene med 40 % i 2030 sammenlignet med 2005. Skog og arealbruk er regulert i et eget regime, der hovedregelen er at utslipp fra sektoren ikke skal overstige opptak som blir regnet inn gjennom egne bokføringsregler. EU diskuterer nå endringer i denne arkitekturen og har økt sitt klimamål til 55 % reduksjon innen 2030 fra 1990-nivå.

FNs NATURPANEL OG FNs KONVENSJON FOR BIOLOGISK MANGFOLD

Bærekraftsmål 15 innebærer blant annet forebygging av tap av biologisk mangfold. Dette arbeidet foregår i dag blant annet gjennom FNs naturpanel. Naturpanelet ble opprettet av FNs miljøprogram etter modell av FNs klimapanel i 2012 og skal fremskaffe økt kunnskap og bidra til å hindre tap av biologisk mangfold og økosystemtjenester.

I mai 2019 presenterte panelet sin første hovedrapport. Den slo blant annet fast at menneskelig aktivitet truer eksistensen til en million arter globalt, blant annet gjennom endret arealbruk. I 2022 vil panelet presentere rapporter om spredning av fremmede arter og om bærekraftig bruk av naturressurser. Norge har også sluttet seg til FNs konvensjon for biologisk mangfold, som skal bevare det biologiske mangfoldet, sikre bærekraftig bruk av biologiske ressurser og sikre en rimelig og rettferdig fordeling av fordelene som følger av utnyttelse av genetiske ressurser. Det er satt i gang en prosess for å lage en ny naturavtale under konvensjonen for biologisk mangfold etter modell fra Parisavtalen.

INTERNASJONALE PROSESSER FOR BÆREKRAFTIGE MATSYSTEMER

Mat og landbruk blir definert som sentralt for å nå flere av bærekraftsmålene. FNs generalsekretær har invitert til toppmøte høsten 2021 om bærekraftige

matsystemer (World Food Summit). Tema for toppmøtet er hvordan verdens matsystemer kan endres for å oppfylle FNs 17 bærekraftsmål. Toppmøtet har som mål å gi konkret handling og målbar framgang for å nå bærekraftsmålene. Prinsipper skal utvikles som kan veilede regjeringer og sivilsamfunnet til mer bærekraftige matsystemer. Arbeidet fram mot konferansen er organisert i fem spor: Sikre tilgang til trygg og næringsrik mat for alle, overgang til bærekraftige forbruksmønstre, styrke «naturpositiv» produksjon, fremme likeverdige levevilkår i verdikjeden for mat og bygge motstandskraft mot sårbarhet, sjokk og stress. Lederansvaret for disse sporene er gitt til ulike organisasjoner, blant annet WWF, CARE og EAT. Myndighetene jobber også opp mot toppmøtet, men det er foreløpig uklart hvordan sivilsamfunnet vil bli tatt med på råd fram mot mattoppmøtet.

Ernæring og bærekraft har i større grad blitt koplet både i Norge og internasjonalt. Det er derfor knyttet stor spenning til de nordiske kostrådene som skal legges fram i 2022. Disse rådene vil ligge til grunn for de nye norske kostrådene. Norges Bondelag deltar sammen med Nortura, Tine og Felleskjøpet i et felles prosjekt for bærekraftig matproduksjon fra det norske landbruket. Prosjektet har blant annet som mål å konkretisere hva som er bærekraftig matvareproduksjon og et sunt kosthold i Norge. Målet er å etablere en bred allianse for et bærekraftig matsystem, der alle deler av næringa skal inkluderes.

EU ser på seg selv som en spydspiss i verdens bærekraftsarbeid. Deler av EUs politikk på dette området får også konsekvenser for Norge gjennom EØS-avtalen og Norges tilknytning til EUs klimaarbeid. EU-kommisjonen la i april 2020 fram sin plan for bærekraftige matsystemer gjennom en Farm to fork-strategi og en strategi for biodiversitet. Dette er en operasjonalisering av EUs Green Deal, eller grønne giv, for å bli klimanøytral og mer bærekraftig innen 2050. EU vil på denne måten lage en gullstandard for bærekraftige matsystemer for hele verden. Farm to fork er svært omfattende og dekker alle deler av landbrukssektoren, fra sprøytemiddelbruk og dyrevelferd til klimautslipp og merking. Mye av dette, kanskje rundt 50 %, er også relevant for Norge gjennom EØS-avtalen, f.eks. krav til dyrevelferd og merking. Det er blitt mest oppmerksomhet knyttet til de konkrete forslagene om å øke økologisk produksjon med 25 %, redusere 50 % i bruk av kjemiske plantevernmidler, antibiotikabruk og tap av næringsstoff og 20 % reduksjon i bruk av gjødsel. Flere av målene er ikke en del av EØS-avtalen, men vil likevel påvirke den norske landbruksdebatten.

02

BÆREKRAFTSMÅLENE

INTRODUKSJON TIL ALLE DE 17 BÆREKRAFTSMÅLENE

Høsten 2015 vedtok FNs medlemsland 17 mål for bærekraftig utvikling frem mot 2030 – Agenda 2030. Disse tok over etter milleniumsmålene som gjaldt fra 2000–2015. Bærekraftsmålene gjelder for alle land og er et veikart for den globale innsatsen for en bærekraftig utvikling.

Fram til nå har arbeidet med å nå bærekraftsmålene vært rettet mot utviklingsland og bistand, mer enn å se hvordan alle land skal nå bærekraftsmålene. Et av de viktigste prinsippene i 2030-agendaen er at ingen skal utelates, og at alle må bidra. Det vil kreve felles innsats fra både myndigheter, sivilsamfunn, privat sektor og forskning om verden skal nå bærekraftsmålene innen 2030. Norge har gjennom årsrapporten «One Year Closer» rapportert på Norges måloppnåelse til FN og de internasjonale partnere. Rapporten viser at vi har gode muligheter til å nå målene innen 2030, men at enkelte mål vil være mer krevende enn andre.

I 2020 startet regjeringen arbeidet med å få på plass en nasjonal handlingsplan for hvordan Norge skal nå bærekraftsmålene innen 2030. Handlingsplanen skal legges fram som en stortingsmelding våren 2021. Det som er nytt i dette arbeidet, er at vi skal definere nasjonale delmål og nasjonale indikatorer. Det er

Kommunal- og moderniseringsdepartementet som har ansvaret for oppfølgingen av bærekraftsmålene. For hvert av de 17 målene er det utpekt et departement som er ansvarlig for koordinering av oppfølgingen. Landbruks- og matdepartementet har ansvar for å følge opp mål 2: Utrydde sult. Bærekraftsmålene griper inn i store deler av mat- og landbrukspolitikken.

Bærekraftsmålene reflekterer de tre dimensjonene Miljø- og klima, Sosiale forhold og Økonomiske forhold. Skal vi nå bærekraftsmålene, er det viktig at vi ser de tre dimensjonene under ett, og at alle tre er like viktige for en bærekraftig utvikling (se fig 1).

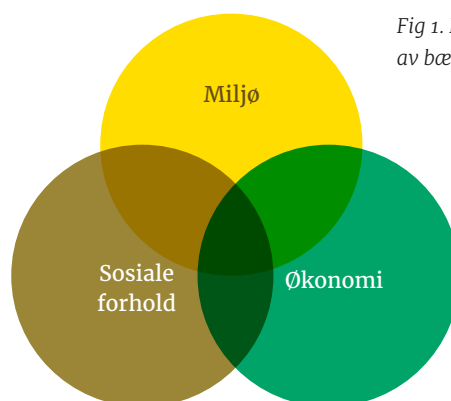

Fig 1. De tre dimensjonene av bærekraft

FNs 17 BÆREKRAFTSMÅL

Utrydde alle former for fattigdom i hele verden

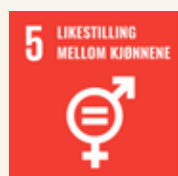
Utrydde sult, oppnå mattrygghet og bedre ernæring og fremme bærekraftig landbruk

Sikre god helse og fremme livs-kvalitet for alle uansett alder

Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme livslang læring for alle

Oppnå likestilling og styrke stillingen for jenter og kvinner i samfunnet

Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle

Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris

Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle

Bygge solid infrastruktur og fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og innovasjon

Redusere ulikhet i og mellom land

Gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftig

Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre

Handle omgående for å motarbeide klimaendringene og konsekvensene av dem

Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling

Verne, tilbakeføre og fremme bærekraftig bruk av økosystem, sikre bærekraftig skogforvaltning, motvirke ørkenspredning, stanse og reversere landforringning og stanse tap av arts mangfold

Fremme fredelige og inkluderende samfunn for å sikre bærekraftig utvikling, sørge for tilgang til rettsvern for alle og bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivå

Styrke gjennomføringsmidlene og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling

Målene blir ofte delt inn etter dimensjonene sosial, økonomisk eller miljømessige bærekraft. Fire av målene går direkte under miljø og klima, åtte av målene under sosiale forhold og fire av målene på

økonomiske forhold (se fig 2). På toppen står mål 17 – samarbeid – som er avgjørende for at vi skal klare å nå alle bærekraftsmålene.

Fig 2. Bærekraftsmålene gruppert etter de tre dimensjonene sosial, økonomisk og miljø/klima.

Azote Images for Stockholm Resilience Centre, Stockholm University.

NASJONALE INDIKATORER

FN har definert 231 globale indikatorer knyttet til bærekraftsmålene. Statistisk sentralbyrå jobber nå sammen med aktuelle direktorater for å samle data som forteller hvordan Norge oppfyller til de globale indikatorene. Så langt finnes det statistikk for 60 av de globale indikatorer for norske forhold samlet på SSBs nettside.

Et eksempel på en global indikator som det er tall for i Norge, og som er aktuell for norsk matproduksjon, er det genetiske mangfoldet av kulturplanter og husdyr. Dette gjøres ved å måle hvor mange arter/sorter som er lagret i genbanker eller er sikret i bevaringsbesetninger, og som derfor svarer på bærekraftsmål 2 (delmål 2.5).

I forbindelse med utarbeidelsen av en ny handlingsplan for hvordan Norge skal nå bærekraftsmålene innen 2030, skal det på plass flere nasjonale indikatorer. De nasjonale indikatorene vil legge føringer for kunnskapsbygging, prioriteringer og politiske vilje for hvordan Norge skal nå bærekraftsmålene innen 2030. Det er derfor viktig at det velges indikatorer som er tilpasset norske forhold, og som tar utgangspunkt i våre forutsetninger.

Andre land har utarbeidet nasjonale indikatorer i utviklingen av sine handlingsplaner. Danmark har for eksempel besluttet å ta dyrevelferd og antibiotika-bruk i landbruksproduksjonen inn blant sine nasjonale indikatorer.

BÆREKRAFT I NORSK MATPRODUKSJON

Stortinget har satt opp fire hovedmål for norsk matproduksjon: matsikkerhet og beredskap, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Det er videre et mål at norsk matproduksjon skal øke i takt med befolkningsveksten.

All matproduksjon setter økologiske og klimatiske fotavtrykk. Norges Bondelag har som mål å produsere mat på en slik måte at disse avtrykkene blir minst mulig. Samtidig må matproduksjonen gi sosial og økonomisk bærekraft. Herunder er rettferdig betaling for maten, både til bonden og de ansatte i verdikjeden, viktig.

Bærekraftsmålene og delmålene griper inn i mange deler av mat- og landbrukspolitikken. Norsk landbruk er en viktig del av løsningen. Kapitlene nedenfor beskriver hvordan norsk landbruk samarbeider for å gjøre matproduksjonen bærekraftig.

Sosial bærekraft

Åtte av bærekraftsmålene omhandler menneskers grunnleggende behov, sysselsetting, sosialt sikkerhetsnett, likhet og deltakelse i demokratiske beslutningsprosesser. Fem av målene er i særlig grad relevante for norsk matproduksjon.

BÆREKRAFTSMÅL 2 – UTRYDDE SULT

Ifølge FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) lider over 800 millioner mennesker i verden av sult og er utsatt for kronisk underernæring. Det er antatt at verdens befolkning vil vokse til åtte milliarder rundt 2025 og flate ut ved ni milliarder rundt 2050. Det vil da, ifølge FAO, være behov for 60 prosent mer mat i 2050, gitt nåværende matforbruk og ingen særlig reduksjon i mengden matavfall.

Landrapporten til FNs klimapanel viser at om lag 12 prosent av verdens isfrie arealer brukes til jordbruk. I Norge er kun 3 prosent av landarealet jordbruksareal. Dette er den laveste prosentandelen av alle landene i Europa. Statistisk sentralbyrå anslår at befolkningen i Norge vil vokse til 5,5 millioner mennesker i 2025 og 6,4 millioner mennesker i 2050. Norge vil ha økende behov for mat fram mot 2050.

Dersom vi ikke produserer mer av den maten vi konsumerer, vil vi måtte importere mer mat fra utlandet. Det betyr at andre land enten må intensivere sin matproduksjon eller utvide sitt jordbruksareal. Dette vil gi økte utslipp av klimagasser og økt belastningen på det biologiske mangfoldet. I tillegg kommer den miljømessige belastningen fra økt transport. Ved å produsere vår egen mat bidrar vi til å redusere presset på matressursene globalt. Norsk matproduksjon ligger i verdenstoppen når det gjelder lavest mulig miljøbelastning og klimautslipp. I tillegg har vi god plass og god tilgang på vann. Ved å produsere så mye vi kan av den maten vi spiser, sørger vi for at resten av

verden har større mulighet for å produsere mat til sin befolkning med minst mulig belastning på miljø og klima.

Matsikkerhet handler om at alle skal ha tilgang til nok og trygg mat, også i krisetider. Selvforsyning er viktig for matsikkerheten. Norge har i dag en selvforsyningsgrad under 50 prosent målt etter energi, og er avhengig av å importere mat. Å ha en høy selvforsyningsgrad reduserer behovet for import. I krisetider, der grensene kan stenge, bidrar høy selvforsyningsgrad til norsk samfunnssikkerhet. En optimal utnyttning av det norske ressursgrunnlaget for å produsere mest mulig mat har derfor betydning for den globale matsikkerheten.

For å trygge den nasjonale produksjonen er det nødvendig med gode rammevilkår, blant annet gjennom et sterkt tollvern og økonomisk støtte. Endret regelverk i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og inngåelse av nye eller endring av eksisterende handelsavtaler kan svekke norsk tollvern og økonomien til det norske landbruket. Dette kan igjen svekke norsk matsikkerhet. Et sterkt tollvern og handlingsrom for å støtte produksjon av mat til egen befolkning i alle land i verden er helt avgjørende for å nå FNs bærekraftsmål.

Det knappe jordbruksarealet er spredt utover hele landet. Gårdsbrukene er tilpasset topografien og ligger der jordressursene gir muligheter for å dyrke mat. Det dyrkes korn på om lag en tredjedel av jordbruksarealet. Grønnsaker, frukt, bær og poteter dyrkes på de klimatiske mest gunstige områdene over hele landet og utgjør 2,3 prosent av jordbruksarealet. Resten av jordbruksarealet er kun egnet for produksjon av gras eller annet grovfôr. I tillegg har 45 prosent av det totale landarealet utmarksbeiter av svært god eller god kvalitet. De store produksjonene er innenfor korn, melk, storfe, lam, svin, fjørfekjøtt, egg og frukt, bær, poteter og grønnsaker.

Norske bønder produserer frukt, grønnsaker, poteter og bær av svært høy kvalitet, men for mange av vekstene utgjør produksjonen en relativt liten andel av det totale grøntforbruket til nordmenn. Markedet for frukt og grønt er sterkt konkurranseutsatt fra importerte varer og preget av lav tollbeskyttelse og svingende priser. På grunn av vårt kjølige klima er det flere arter vi ikke kan dyrke i Norge. Klimatiske forhold, høyt kompetansenivå og et strengt regelverk gjør at Norge er blant de landene i verden som bruker minst plantevernmiddel per areal.

En målrettet husdyravl har gitt friske og sunne husdyr med god helse. Dette har gitt en effektiv husdyr-

produksjon med lave klimagassutslipp per enhet. Avlsarbeidet på sau, geit storfe og svin drives av samvirkeselskaper som bøndene eier selv. Disse selskapene selger husdyrgener til bønder over hele verden og er en stor suksess. Det drives også et omfattende avlsarbeid på plantevekster. Klimaendringene vil gi store endringer i økosystemene over hele kloden og skape utfordringer for verdens matproduksjon. Norsk matproduksjon er foreløpig mindre utsatt enn andre steder på kloden. Men det er av stor nasjonal betydning at vi opprettholder og styrker en nasjonal sortsforedling. Alle bønder i Norge har tilgang til å bruke avlsmaterialet i sin produksjon.

BÆREKRAFTSMÅL 3 – GOD HELSE

FN bruker uttrykket «en helse» om sammenhengen mellom frisk jord, friske planter, friske dyr og friske mennesker. Norske veterinærmyndighetene stiller strenge dyreetiske krav til hold av husdyr. Når det bygges fjøs, er det pålagt å ha god plass til dyra både ute og inne. Kua skal ut på beite minst to måneder i året, mens sauene skal være på beite i minst fire måneder. I tillegg har bøndene selv utviklet dyrevelferdsprogrammer med systematiske mål om forbedringer av dyrevelferden.

Norske husdyrbønder har det laveste antibiotikaforbruket i hele verden sammen med Island. Bruken av

«Klimatiske forhold, høyt kompetansenivå og et strengt regelverk gjør at Norge er blant de landene i verden som bruker minst plantevernmiddel per areal»

antibiotika har gått ned med 40 prosent siden midten av 1990-tallet. Mens bønder i mange land bruker antibiotika forebyggende på hele husdyrbesetningen, bruker norske bønder antibiotika kun når dyra er syke. Dette er et resultat av målrettet samarbeid mellom Mattilsynet, veterinærer og bønder gjennom flere år. Dette gir grunnlag for sunn mat og sikkerhet for egen helse.

Klimatiske forhold, høyt kompetansenivå og et strengt regelverk gjør at Norge er blant de landene i verden som bruker minst plantevernmiddel per areal. Bøndene er blant annet pålagt å ha autorisasjonskurs for å bruke plantevernmiddel, føre sprøytejournal og gjennomføre funksjonstesting av spredeutstyr.

Dette har gjort at norsk dyrehelse og dyrevelferd og planthelse er i verdenstoppen. God dyrehelse, god dyrevelferd, frisk jord og friskt plantemateriale gir bedre helse og er avgjørende for å kunne produsere mat av høy kvalitet. Dette er viktig for folkehelsen. Kjøttprodukter gir oss viktige næringsstoffer som protein, A- og B-vitaminer samt mineraler som sink, selen og jern (HelseNorge). Helsedirektoratets kostråd anbefaler at vi kan spise inntil 500 gram spiseferdig rødt kjøtt og bearbeidet rødt kjøtt i uken. Videre anbefaler Helsedirektoratet å spise mer grønnsaker, frukt og bær og daglig inntak av magre meieriprodukter.

Et balansert kosthold med kjøtt, fisk, poteter, grønnsaker, frukt og bær er fornuftig og bærekraftig sett ut fra norske betingelser for matproduksjon. Kostholdet bør i størst mulig grad rettes inn mot mat som produseres i Norge. Det er viktig at myndighetenes arbeid med nye kostholdsråd fremmer forbruk av sunn og bærekraftig norsk mat.

BÆREKRAFTSMÅL 4 – UTDANNING

Norsk matproduksjon er en kunnskapsintensiv produksjon som krever oppdatert kunnskap og gode rådgivningstilbud. Landbruket og de tilhørende verdikjedene står overfor teknologiutvikling, digitalisering, økt grad av spesialisering, klimaendringer, krav om reduksjon av klimagassutslipp og endring av rammebetingelser. Alle disse faktorene øker kompetansebehovet.

I Norge er det tilbud om utdanning innen landbruk både på videregående skole, fagskole og på universitets- og høyskolenivå. Det er viktig at landbruket på alle nivå har relevante og attraktive utdanningstilbud som er tilpasset den kompetansen som etterspørres i

næringa. Tilgang på fleksible etter- og videreutdanningstilbud for bonde, rådgiver og andre tilknyttet næringa er viktig. Dette blir også viktig med de klima-utfordringene vi står overfor med endrede dyrkingsforhold fra år til år, og hvor bonden må tilpasse produksjonen i større grad enn før. Det utdannes i dag for få kandidater til å dekke opp for etterspørselen i arbeidsmarkedet, og næringa er avhengig av at rekrutteringen til utdanningstilbudene øker. Gitt de utfordringene vi står overfor knyttet til alle aspekter av bærekraftbegrepet, vil det også være en styrke for næringa og for samfunnet at flere utdannes innen naturbruksfag.

BÆREKRAFTSMÅL 5 – LIKESTILLING

Tradisjonelt har likestillingen mellom kjønnene i landbruket vært lav sammenlignet med andre deler av det norske samfunnet. Andelen kvinnelige bønder er kun rundt 16 %. Dette til tross for at den norske odelsloven, med lik rett for førstefødte av begge kjønn til å ta over gården, legger til rette for likestilling. Andelen kvinnelige tillitsvalgte i landbruksorganisasjonene er imidlertid blitt forholdsvis høy etter målrettet arbeid. Samvirkeorganisasjonene har et krav om minst 40 % av hvert kjønn i styrene, og kjønnsfordeling ligger inne i valgkomitéinstruksen til Norges Bondelag. De siste årene har kvinner gått inn i mange av toppjobbene i landbruket. Det gjenstår likevel et stykke arbeid for å øke andelen kvinnelige bønder.

Foto: Birgitta Eva Hollander, Heia Folk for Økologisk Norge

BÆREKRAFTSMÅL 7 – REN ENERGI FOR ALLE

For å fase ut fossil energi er vi avhengig av å bruke mer av naturressursene våre til å produsere fornybar energi. Bonden har både som grunneier og forvalter av fotosyntesen en viktig rolle her. Jordbruket bidrar med ved og flis til oppvarming av bygninger. Mange bønder har utnyttet vannfall i små elver og bekker til kraftproduksjon. Vindmøller og solceller krever arealer som landbruket har. Produksjon av biogass fra husdyrgjødsel er et klimatiltak ved at det totale utslippet av klimagasser reduseres. I tillegg kan biogass erstatte fossil energi.

Miljømessig bærekraft

Fire av bærekraftsmålene dreier seg om å ta vare på det biologiske livet i vann og på land. I tillegg er det et eget mål om å stanse klimaendringene. Alle disse målene er relevante for norsk matproduksjon.

BÆREKRAFTSMÅL 6 OG MÅL 14 – RENT VANN, GODE SANITÆRFORHOLD, LIV UNDER VANN

Norsk jordbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og biologisk mangfold.

Jordbruk er et åpent system. Husdyrproduksjon og planteproduksjon innebærer alltid en risiko for uønsket tap av næringsstoff til omgivelsene. Ved å ta bedre vare på jordas biologiske sone og organisk materiale vil mindre jord og næringsstoffer renne ut i vann og vassdrag. Avrenning av jordpartikler og utvasking av plantenæring fra jordbruksareal bidrar til algeoppblomstring og påvirker den økologiske tilstanden i ferskvann og kystvann. Myndighetene stiller miljøkrav som bonden må følge for å ha rett til jordbrukstilskudd. I tillegg har landbruket miljøtilskudd som fremmer driftsmetoder som reduserer utslippene av jordpartikler og næringsstoffer. Jordbruket har siden Mjøsaksjonen på 1970-tallet jobbet målrettet for å redusere avrenningen av næringsstoffer til vassdrag. Presisjonsjordbruk med bruk av datateknologi og roboter er allerede en del av norsk landbruk. Dette gir muligheter for dyrkingsmetoder som reduserer belastningen på miljøet, og som samtidig gir større avlinger. All bruk av gjødsel skal tilpasses plantenes behov, og bøndene er pålagt å utarbeide gjødselplan som ivaretar dette.

BÆREKRAFTSMÅL 13 – STOPPE KLIMAENDRINGENE

All matproduksjon starter med fotosyntesen. I utgangspunktet er derfor alt jordbruk basert på opptak av

Foto: Anse-Maren Øreslud Høekvang

Foto: Tone Gjerdum

karbondioksid (CO_2). Jordbruksaktiviteter – og særlig husdyrhold – er imidlertid også opphav til utslipp av klimagasser. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, inngikk i juni 2019 en klimaavtale med regjeringa om å kutte jordbrukets samla klimagassutslipp og øke opptaket av karbon i jorda tilsvarende 5 millioner tonn CO_2 -ekvivalenter innen 2030. Klimaomstillingen skal gjennomføres ved å forbedre – ikke redusere – norsk matproduksjon, og uten å gå på akkord med bruk av norsk matjord, god dyrevelferd og en dyrehelse i verdensklasse.

De klimatiske forholdene i Norge varierer mellom landsdelene. Det kan i tillegg være betydelige variasjoner fra år til år. Men i hovedsak har Norge

mye nedbør og lave temperaturer. Dette har betydning for hva vi kan dyrke og produsere. De klimatiske forholdene legger godt til rette for grasbasert kjøttproduksjon, i tillegg til korn, poteter, frukt, bær og grønnsaker. Norske husdyr produserer kjøtt og melk på ressurser som vi mennesker ikke kan spise. Dette er i hovedsak gras og korn som har for dårlig kvalitet som menneskemat. Det meste av fôret til norske husdyr blir produsert i Norge. Norskandelen varierer med dyreslag. For melkeku er for eksempel norskandelen 85 %. Graset er 100 % norsk, men kraftfôret består kun av rundt 50 % norske råvarer. Importerte proteinvarer i kraftfôret utgjør rundt 20 %. Om lag 90 % av jordbruksarealet i Norge brukes til å produsere fôr til husdyra.

Norge slipper årlig ut omtrent 53 millioner tonn CO₂-ekvivalenter. Utslipp fra matproduksjonen, primært metan og lystgass, utgjør rundt 8,8 % av de norske utslippene. Mesteparten av utslippene kommer fra gjødsling og husdyr. På grunn av god husdyravl og god dyrehelse har klimautslippene fra norske husdyr gått ned siden 1990 og er blant de laveste i verden. Det er nedfelt i Parisavtalen at målet om å unngå klimaendringer ikke skal gå på bekostning av matproduksjon. Å redusere produksjonen av kjøtt i Norge vil ikke være forenelig med målet om å øke verdens matproduksjon. Dersom forbruket av rødt kjøtt reduseres betydelig, vil store deler av jordbruksarealet ikke lenger kunne brukes til matproduksjon.

Redusert forbruk av rødt kjøtt vil føre til færre beitende husdyr på innmark og utmark. Med dette vil jengroingen av Norge gå raskere og karbonbinding i jord ved beitebruk går ned. Norsk rødliste for arter i 2015 viser at 685 truede arter er negativt påvirket av opphør av slått og beite. Beitedyra våre er dyr som tidligere levde ville i store flokker i Europa (hest, storfe og sau). De skapte grassletter og leveområder for beitemarks-sopp, villblomster, pollinatorer, møkkbiller, bakkehek-kende fugler med flere. Beitedyra gjør en viktig jobb for å opprettholde leveområdene for dette biologiske mangfoldet.

Det er også viktig å ha et helhetlige bærekraftsperspektiv på kjøttproduksjonen. Ser man kun på bærekraftsmålet om å stoppe klimaendringene, vil en intensivering av produksjonen og produksjon av svin og kylling være mest effektivt. Samtidig vil ekstensiv saueproduksjon eksempelvis ha bedre effekt på beiting og biologisk mangfold.

BÆREKRAFTSMÅL 15 – LIV PÅ LAND

Jordbruket spiller en viktig rolle for å ta vare på det biologiske mangfoldet. 29 prosent av artene som er oppført som truet på den norske rødlista er avhengig av et levende jordbrukslandskap. Jordbruket skaper leveområder for artene som tilhører Europas historiske slettelandskap. Disse artene har i dag ingen alternative leveområder til det landskapet bonden skaper. Jordbruket har et spesielt ansvar for å ta vare på disse artene, og beitedyr er avgjørende for at vi lykkes.

Det slippes årlig over 2 millioner sau, 254 000 storfe, 58 000 geiter og 9 000 hester på utmarksbeite i Norge. Norsk kvit sau foretrekker grasdominerte arealer i utmarka, og oppsøker artsrik kulturmark når den får beite fritt. Aktiv drift i landbruket utvikler kulturlandskapet og holder det ved like slik at ressursgrun-

laget, naturtyper og areal med høyt naturmangfold blir ivaretatt. Slåttemark, naturbeiter og kystlynghei er svært artsrike. Disse naturtypene er avhengig av ekstensive driftsformer med beitedyr hvor det ikke benyttes kunstgjødsel, plantevernmidler, jordarbeiding eller tilsåing.

De fem store rovviltartene: kongeørn, ulv, brunbjørn, jerv og gaupe har fast tilhold i Norge. Med unntak av kongeørn, som av Artsdatabanken er klassifisert som livskraftig, er brunbjørn, jerv, ulv og gaupe oppført på den norske rødlista som truet. Alle de fem store rovdyrartene dreper og skader husdyr. Jerv, gaupe og kongeørn tar i hovedsak sau. Ulv og bjørn tar i tillegg storfe og hest. Beitesesongen i utmark er normalt 100 dager. I beiteområder med lite rovdyr ligger tapene på utmarksbeite ned mot 3 prosent. I områder med stort rovdyrpress kan tapene komme opp mot 40–50 % for den enkelte beitebruker. Faste bestander av ulv og bjørn utelukker tradisjonelt sauehold med frittgående beiting. Store rovdyr tap innebærer store dyrelidelser og stor psykisk påkjenning for dyreeier, og undergraver derfor økonomisk og sosial bærekraft. Store rovdyr tap er ikke forenlig med bærekraftig beitebruk. Utmarksbeite er essensielt for tilgang til fôrressurser, dyrevelferd og landskapspleie. Det er derfor riktig å begrense størrelsen på rovdyrbestandene. Å ha ynglende ulv i Norge er ikke forenlig med målet om aktiv beitebruk i utmark.

Bruk av plantevernmiddel er ofte nødvendig for å sikre god planthelse og høye avlinger. Samtidig kan plantevernmiddel føre til skader i miljøet og gi helseplager. Klimatiske forhold, høyt kompetansenivå og et strengt regelverk gjør at Norge er blant de landene i verden som bruker minst plantevernmiddel per areal. Bøndene er blant annet pålagt å ha autorisasjonskurs for å bruke plantevernmiddel, føre sprøytejournal og gjennomføre funksjonstesting av spredeutstyr. Statistisk sentralbyrå har beregnet at under halvparten av omsatt mengde plantevernmiddel i Norge brukes i jordbruket.

For optimal plantevekst og biologisk mangfold, både over og under bakken, er god matjord og jordhelse viktig. Tiltak som vekstskifte, redusert jordarbeiding, drenering og bruk av fangvekster bidrar til å øke jordkvaliteten.

Kanaliseringspolitikken er viktig for å få jordbruksproduksjon over hele landet med matsikkerhet og sysselsetting og bruk av grasressurser der det er dårlige forutsetninger for å dyrke korn. Dette kan gi utfordringer med avrenning i husdyrtettete områder, erosjon i områder med ensidig kornproduksjon og økt transport

av husdyrprodukter ut og inn av ulike deler av landet. Men hvis kanaliseringspolitikken falt bort, ville man risikere dårligere spredning av produksjonen, dårligere utnytting av grasarealer, redusert matsikkerhet og dårligere økonomisk og sosial bærekraft for bønder i store deler av landet.

Økonomisk bærekraft

Fire av bærekraftsmålene omhandler verdiskaping, forbruk, boforhold og ulikhet. Tre av målene er i særlig grad relevante for norsk matproduksjon.

BÆREKRAFTSMÅL 8 – ANSTENDIG ARBEID OG ØKONOMISK VEKST

Jordbrukets verdikjede kjennetegnes ved familieeide jordbruksforetak spredt over hele landet, bondeeide samvirkeforetak, rådgivningstjeneste og forskningsklynger for avl og plante- og dyrehelse. Det er i 2020 om lag 39 000 aktive jordbruksforetak i Norge. Disse leverer råvarer til matindustrien, som består av over 2 000 bedrifter. Matindustrien er med sine 42 000 sysselsatte Norges største industrisektor. I 2019 omsatte verdikjeden fra bonde til landbruksbasert næringsmiddelindustri for over 160 milliarder kroner. Landets 39 000 bønder er spredt over hele landet og produserer råvarer som i hovedsak foredles i samvirke-eide næringsmiddelbedrifter. Infrastruktur og logistikk sikrer transport fra bonde til forbruker. Jordbruket har med dette en komplett verdikjede.

Bøndenes hovedoppgave er å produsere mat, men i tillegg bidrar jordbruket til viktige samfunnsgoder som biologisk mangfold, reiseliv, opplevelser, velferdstjenester, verdiskaping i hele landet, kulturlandskap, kulturminner og kulturmiljøer. Dette gir grunnlag for næringsutvikling og vekstkraftige distrikter over hele landet.

En god økonomi for bonden er viktig for at han/hun kan produsere mat og bidra til bedre matsikkerhet. Norge har en oljedrevet økonomi der arbeidskraft er priset høyt. Dette har gitt jordbruket et sterkt incitament til å erstatte arbeid med kapital og ta i bruk ny teknologi. Et kapitalintensivt jordbruk gir også grunnlag for et effektivt jordbruk, og jordbruket i Norge er derfor blant de næringene som har sterkest produktivitetsvekst.

Sterk satsing på avlsarbeid med mål om høy ytelse har også bidratt til effektiv produksjon og bedre økonomisk og sosial bærekraft for bonden. For å utnytte ytelsepotensialet er disse husdyra avhengig av næringsrikt

fôr. Import av kraftfôrråvarer har blant annet sørget for at potensialet i husdyrgenene kan utnyttes. Tilsvarende arbeid er også lagt ned i planteproduksjonen gjennom å utvikle høytytende sorter tilpasset vårt kalde klima med kort vekstsesong. Sortene trenger god næringstilgang, blant annet fra mineralgjødsel, for å utnytte sitt potensiale.

Den effektive, teknologibaserte matproduksjonen gjør at bruken av forurensende og miljøutfordrende innsatsfaktorer per produsert enhet er lav. Teknologi gir også mulighet til å optimalisere og ta gode miljøhensyn i drifta. Uten en sterk produktivitetsutvikling hadde det ikke vært mulig å gi lønnsomhet i gårdsdrifta i et høykostnadsland som Norge uten at overføringene til jordbruket måtte økt mye. Sannsynligheten er stor for at Norge måtte importert vesentlig mer av maten dersom effektiviteten i matproduksjonen hadde vært lavere.

Foto: Eli Åsen

BÆREKRAFTSMÅL 10 – MINDRE ULIKHET

En stor andel av verdikjeden for mat drives av samvirkebedrifter som bøndene eier selv. Det er samvirkebedrifter innen avlsarbeid, innkjøpssamvirke og produsentsamvirker. De største samvirkeforetakene er Tine, Nortura, Felleskjøpet Agri og Gartnerhallen. Disse selskapene, med unntak av Gartnerhallen, er markedsregulator og plikter blant annet å ta imot jordbruksprodukter som bøndene produserer. Samvirkeforetakene har som formål å gi eierne best mulig økonomisk resultat av sin produksjon. Samvirkebedrifter har mange eiere, og når eierskapet fordeles på flere, fordeles også gevinstene av virksomheten på flere.

Inntekt per årsverk i jordbruket ligger vesentlig lavere enn hos andre grupper. Inntektsutviklingen har vært relativt svak de siste årene, med stor variasjon fra år

til år. Virkemidlene i jordbruksavtalen er sammen med en balansert markedsituasjon med gode produktpriser helt avgjørende for inntektsutviklingen i jordbruket. Overproduksjon påvirker inntektene negativt. God produksjonsplanlegging og markedstilpasning er avgjørende for å kunne hente ut best mulige produktpriser i markedet. Inntektene påvirkes også av uheldige værforhold, som frost, vind, tørke og nedbør. Det er i tillegg viktig med et styrket importvern.

BÆREKRAFTSMÅL 12

– ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON

Norske bønder er godt faglig oppdaterte. Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er næringens felles kvalitetssystem for all primærproduksjonen, og den er anerkjent av Mattilsynet og Arbeidstilsynet som en nasjonal bransjestandard. KSL skal sikre og dokumentere at norsk matproduksjon er basert på god mattrygghet, god dyrevelferd, miljøhensyn og et trygt arbeidsmiljø for bonden. Et særegent trekk ved vår jordbruksmodell er god kontakt mellom landbruksrådgivning, forskningsmiljøer og praktikere. Den enkelte bonde er pålagt å ha gjødselplan, sprøytejournal og andre miljøregistreringer gjennom KSL.

Når bonden har godt innarbeidede KSL-rutiner, vet man at driften er i tråd med lover, forskrifter og andre krav som stilles til råvareprodusenter.

Samarbeid

BÆREKRAFTSMÅL 17

– SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE

Samarbeid er et overordnet mål som er vesentlig for at vi skal kunne nå alle bærekraftsmålene. Den norske landbruksmodellen er tuftet på et tett samarbeid både mellom de ulike aktørene i næringa og mellom næringa og myndighetene. Sterke politiske føringer kopler også næringa tett til velgere og forbrukere. Dette gir også et tett samarbeid med resten av samfunnet for å nå bærekraftsmålene. Samvirke-modellen gir tett samarbeid mellom bøndene og med myndighetene gjennom blant annet rollen som markedsregulator. De årlige jordbruksavtalene mellom næringa og myndighetene forplikter begge parter til sammen å gjennomføre bærekraftstiltak som ligger i avtalen. Bransjeavtalen om matsvinn er eksempel på samarbeid i næringa for å nå bærekraftsmålene. Gjennomføring av klimaavtalen for landbruket skjer gjennom et samarbeid mellom flere organisasjoner i selskapet landbrukets klimaselskap.

SLIK SKAL NORSK MATPRODUKSJON BLI MER BÆREKRAFTIG FRAM MOT 2030

Økt selvforsyning, fase ut import av soya fra land med regnskog, redusere klimagassutslipp, bedre jordhelse og rettferdig betaling for maten – det er noen av satsingsområdene Norges Bondelag mener vil gjøre norsk matproduksjon mer bærekraftig fram mot 2030.

Norsk matproduksjon er en verdikjede som forutsetter nasjonale støtteordninger. De viktigste landbrukspolitiske verktøyene er importvern, juridiske virkemidler, markedsordninger og økonomiske virkemidler. I dette kapittelet gjennomgår vi de områdene som vi mener beskriver de viktigste satsingsområdene for å gjøre norsk matproduksjon enda mer bærekraftig fram mot 2030.

Norges Bondelag skal bidra til å legge til rette for at norsk landbruk leverer på disse punktene, men dette forutsetter også at myndighetene og samfunnet som helhet støtter opp om arbeidet. Norsk landbruk kan ikke alene levere på bærekraft – det må være lønnsomt for bonden å produsere mat på en bærekraftig måte.

1. ØKT SELVFORSYNING

Norsk landbruk har blant de strengeste kravene til bærekraftig produksjon i verden. Dette gjelder spesielt for områdene dyrevelferd, antibiotikabruk, plantevernbruk, miljø og helse (se kapittel 3). Ved å øke selvforsyningen kan vi bidra både med en mer bærekraftig produksjon globalt og bedre matsikkerhet. Alle land har rett og plikt til å produsere mat for egen befolkning. Målt på energibasis har Norge en selvforsyningsgrad på ca. 50 prosent i et normalår. Tar man i tillegg hensyn til importen av fôrråvarer,

er selvforsyningsgraden nærmere 40 prosent. Selvforsyningsgraden varierer med noen få prosent fra år til år, avhengig av størrelsen og kvaliteten på kornavlingene. Dersom Norge skal kunne øke selvforsyningen i årene framover, er det avgjørende å redusere nedbyggingen av våre begrensede jordressurser til et minimum og samtidig ta vare på den matjorda vi har med god agronomi. Det er videre nødvendig å opprettholde og styrke matproduksjonen i hele landet.

Om lag 31 prosent av energiinntaket skjer gjennom korn og poteter. Økt produksjon av norske poteter og norsk korn til mat vil øke selvforsyningen. Dette forutsetter at det settes inn virkemidler for å øke kornarealene og avlingene per dekar. Gjennom virkemidler som øker jordas og plantenes produksjonsevne, styrkes lønnsomheten i kornproduksjonen og potetproduksjonen.

Det er tankevekkende at en stor del av økningen i matkonsumet kommer på matvarer vi i mindre grad kan produsere selv. Kostholdet bør derfor i størst mulig grad rettes inn mot mat som kan produseres i Norge. Det er stort potensial til å dyrke mer grønnsaker, poteter, frukt og bær i Norge. Både ferske og fryste produkter er viktige for å øke selvforsyningen. Norsk grøntproduksjon må forlenge både vekstsesongen og lagringssesongene dersom selvforsyningsgraden skal øke.

2/3 av norsk jordbruksproduksjon er grasbasert. Ved å stimulere til større grovfôravlanger av bedre kvalitet på arealer som egner seg best til grasproduksjon, vil behovet for importert fôrråvare gå ned. Økt kapasitet for lagring av matkorn, såkorn og såfrø styrker mat-sikkerheten. En spredt og desentralisert lagerstruktur, som også inkluderer gårdsanlegg, øker beredskapen og frigjør lagerkapasitet på de sentrale anleggene.

Et effektivt importvern er helt avgjørende for å sikre en lønnsom norsk landbruksproduksjon. Handlingsrommet og fleksibiliteten i tollvernet må utnyttes bedre enn i dag. Norge må unngå nye avtaler med EU og andre land om økte importkvoter med lav eller ingen toll inn til Norge. Norge må heller ikke inngå en ny WTO-avtale som innebærer økt markedsadgang. På denne måten kan norsk matproduksjon øke med økende befolkningsutvikling. Grensehandel er også en stor utfordring for norsk landbruk. I 2019 var grensehandelen estimert til 16 milliarder kroner. Grensehandelen gir eksport av arbeidsplasser, verdiskaping og verdiskaping i hele verdikjeden for mat. For å kunne redusere grensehandelen er det viktig at forbrukerne er kjent med sammenhengen mellom matpriser og verdiskaping.

NORGES BONDELAG VIL:

- Øke selvforsyningsgraden til minst 50% på energi-basis, produsert i norsk jordbruk på norsk fôr.
- Øke norskandelen i mat og fôr i alle produksjoner.
- Styrke økonomien for bønder slik at vi får økt produksjon av norske landbruksprodukter og økte avlinger per dekar.
- Arbeide for en spredt og desentralisert ordning for beredskapslagring av matkorn, såkorn og frø. Dette må inkludere satsing på gårdsanlegg.
- Iverksette tiltak som gjør at forbrukerne i større grad både vil og kan velge norsk mat.
- Gi innspill til myndighetenes arbeid med nye kost-råd som fremmer forbruk av sunn og bærekraftig norsk mat.
- Utnytte handlingsrommet i dagens importvern og ikke inngå nye handelsavtaler som svekker import-vernet.
- Finne effektive virkemidler som reduserer grensehandelen.

2. ØKE PRODUKSJON AV GRØNNSAKER, FRUKT, BÆR OG POTETER

Produksjonsforholdene i Norge med et kaldt klima, strenge krav til bruk av plantevernmidler og rikelig tilgang til vann gjør at en økt norskandel av grøntprodukter kan bidra til en mer bærekraftig utvikling globalt. Vi ønsker samtidig å gjøre produksjonen mer bærekraftig.

I sesong er det en betydelig produksjon og markeddekning av de grøntproduktene vi kan produsere i Norge. Det er imidlertid et stort potensial for å øke selvforsyningsgraden.

Næringa har gjennom rapporten «Grøntsektoren mot 2035» etablert felles ambisjoner om vekst i produksjon og forbruk av grønnsaker, frukt og bær. Målet er at norskandelen skal øke med 50 prosent. Bærekraftig produksjon er en viktig forutsetning for å kunne oppnå veksten i konkurranse med importerte varer. Rapporten peker også på økt kvalitet, styrket produktutvikling, en utvidet sesong, strategisk satsing på forskning og innovasjon samt styrket produsentøkonomi for å øke produksjonen, slik at en kan dekke det økende forbruket med mer norsk vare. Helsedirektoratets kostråd anbefaler å øke inntaket av grønnsaker, frukt og bær. Dette vil være med på å bedre helsen til det norske folk.

NORGES BONDELAG VIL:

- Øke rekrutteringen til grøntnæringen.
- Øke kvaliteten på grøntproduktene.
- Styrke utviklingen av nye produkter.
- Utvide sesongene i grøntnæringen gjennom forlenget lagring og valg av nye sorter.
- Samordne strategisk satsing på forskning og innovasjon.
- Øke etterspørselen hos forbrukerne.
- Øke norskandelen av grønnsaker, frukt, bær og poteter i offentlige innkjøp.
- Effektivisere energiforbruket med overgang til fornybar energi.

3. ØKE PRODUKSJON AV PROTEINER

Andelen norske råvarer i fôret til husdyra er gjennomgående høyt. I et normalår vil norskandelen i grovfôr og kraftfôr, målt etter energi, ligge på 82% for melkekyr, 97% for ammekyr, 96% for sau/lam og 71% for svin. Kylling og egg ligger noe lavere, med hhv 40% og 54% norskandel i fôret (Animalia 2020).

Likevel er vi i dag avhengig av import av proteiner. Soya er viktigste proteinkilde i kraftfôret. Til tross for at soyaen som blir brukt i norsk husdyrproduksjon, er bærekraftsertifisert, blir det stilt spørsmål ved hvor bærekraftig den totale globale soyaproduksjonen er. Økt produksjon av norsk protein til fôr vil derfor kunne gi en mer bærekraftig husdyrproduksjon. Norges Bondelag har et mål om å fase ut bruk av importert soya fra land med regnskog.

Soya har et proteininnhold på 47 prosent, og fortrenger dermed i liten grad norskproduserte karbohydrater. Importen av soyamel til landbruket har ligget på rundt 200 000 tonn årlig, men har gått noe ned de senere årene. I 2019 ble 80 % av soyaen importert fra bærekraftsertifisert produksjon i Brasil, mens 20 % kom fra Canada. Soya utgjorde 11,3 % av kraftfôrvolumet i 2008. Dette har gått ned til 10,2 % i 2017.

For at selvforsyningen skal øke, er det viktig at dyrking av norske proteinvekster ikke utkonkurrerer produksjonen av matkorn og fôrkorn. Proteinvekstene trenger lang vekstsesong og gode dyrkingsforhold. De trenger et betydelig vekstskifte, og dyrkes normalt bare hvert 6. – 7. år. Videre kan proteinvekster gi god gjødslingseffekt, bedre jordhelsen og øke avlingsnivået der en har ensidig kornproduksjon i kornområdene.

Dyrking av proteinvekster trenger derfor ikke å komme i konflikt med kornproduksjonen.

Det bør stimuleres til at det er førkornarealene i de beste områdene som erstattes av proteinvekster, og ikke matkornarealene. I mer marginale kornområder bør grasproduksjon erstattes av førkornvekster, samtidig som grasavlingene ellers må øke. Sorts-utvikling er også viktig.

Ved siden av økt produksjon av proteiner i landbruket kan det hentes potensielle proteinkilder fra kjøttbeinmjøl (som per nå er ulovlig å bruke i kraftfôr), marine proteinkilder som fiskemjøl, tang og tare, insekter og trefiber.

For å øke norsk proteinproduksjon bør dette skje i kombinasjon med flere tiltak.

NORGES BONDELAG VIL:

- Fase ut import av soya fra land med regnskog innen 2030.
- Øke proteininnholdet i grovfôret og øke mengden grovfôr.
- Øke produksjonen av proteinvekster.
- Øke proteininnholdet i førkornet og øke mengden førkorn samt øke mengden førkorn i randsonen.
- Stimulere til matkorn etter ønsket kvalitet gjennom å differensiere prisene eller arealtilskuddet mer.
- Øke innsatsen på forskning og innovasjon for utvikling av nye proteinkilder.

4. ØKE PRODUKSJON AV FORNYBAR ENERGI

Norske bønder forvalter betydelige ressurser som er avgjørende for å produsere fornybar energi. De viktigste er vannkraft, vindkraft, solenergi på driftsbygninger, biovarme fra skog, biogass av husdyrgjødsel og termisk varme fra bakken.

Hvert enkelt gårdsbruk er unikt, og den enkeltes energibehov og infrastruktur er forskjellig. Det finnes derfor ikke én energiløsning som passer alle gårdsbruk. Det å utvikle fornybar energiproduksjon på gården må henge sammen med hvilke ressurser som er knyttet til gården.

Skogen brukes som råstoff til biovarme, og vannkraft kan gi lokal strømprduksjon. De siste årene har flere bønder lagt solceller på tak og driftsbygninger. Disse anleggene har best lønnsomhet for de gårdsbrukene som har et stort energibehov når det produseres mest energi – fra mars til oktober. I klimasammenheng har det ekstra stor verdi når energiproduksjonen erstatter fossil energibruk på eller rundt gården.

Norges Bondelag har vedtatt målet om et fossilfritt landbruk innen 2030. Allerede i 2025 blir det forbudt å varme opp landbruksbygg med fossil oljefyring. I dag er det veksthus, smågris- og fjørfefjøs som har behov for oppvarming, og mange har allerede fornybare oppvarmingsløsninger. For korntørker er det flere aktører som nå henvender seg til landbruket med fornybare løsninger, slik som mobile pelletsanlegg, som i vinterhalvåret kan brukes av anleggsbransjen.

Nye teknologiske framskritt åpner for nye, miljøsmarte produksjonsmetoder i landbruket. Dette er blant annet knyttet til robotteknologi og økt batterikapasitet. Det åpner seg også muligheter for at traktorer og andre tunge maskiner kan elektrifiseres eller konverteres til drivstoff fra biogass, biodiesel eller bioetanol.

I tillegg har treteknologien utviklet gode muligheter for å erstatte betong og stål med tre i nye bygninger. Dette vil låse atmosfærisk karbon så lenge bygningen er i bruk, og gir grunnlag for ny skog. Dette sparer miljøet og redusere utslippet av klimagasser.

NORGES BONDELAG VIL:

- Styrke virkemidlene som fremmer økt produksjon av fornybar energi på gårdsnivå, slik at den erstatter fossil energibruk.
- Styrke virkemidlene som fremmer utvikling av og overgang til en mer utslippsfri maskinpark.
- Støtte fortsatt utbygging av et godt strømnnett i bygde-Norge slik at det blir mulig å levere strøm på nettet.
- Øke bruken av husdyrgjødsel til biogassanlegg med 25 % innen 2030.
- Øke bruken av tre i all ny bygningsmasse i landbruket.

5. REDUSERE UTSLIPP AV KLIMAGASSER OG ØKT BINDING AV KARBON

Norges Bondelag ønsker at jordbruket drives mer klimasmart. Dette krever at hver enkelt bonde er bevisst sitt klimaavtrykk og prøver å redusere utslipp på gården. Det krever også god opplæring hos rådgivere og bønder.

Som første næring i Norge inngikk Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag en avtale med regjeringen om konkret reduksjonsforpliktelse i juni 2019. Næringa har gjennom avtalen forpliktet seg til å redusere klimagassutslippene og øke opptaket av karbon i jord tilsvarende 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. For å innfri forpliktelsen vedtok landbruket en felles plan i april 2020. Planen viser hvordan landbruket gjennom åtte satsingsområder skal nå målet om å kutte klimagassutslipp og øke opptak av karbon i jord fram mot 2030 uten å ta ned produksjonen av verken plantebaserte eller animalske produkter. Planen vil bli revidert og oppdatert årlig.

De åtte satsingsområdene er utrulling av en klimakalkulator, bedre fôring, dyrehelse og avl, fossilfri maskinpark, fossilfri oppvarming, bedre bruk av gjødsel og god agronomi, bruk av husdyrgjødsel til industrielle biogassanlegg, jorda som karbonlager og ny climateknologi som revolusjonerer landbruket.

Landbruket er allerede i gang med innføring av en klimakalkulator som viser klimaavtrykket fra hver

enkelt gård. Kalkulatoren er laget av prosjektet Klima-smart Landbruk. Prosjektet ble etablert i 2016 og drives av samvirket Landbrukets klimaselskap SA, eid av 17 organisasjoner og bedrifter i landbruket.

NORGES BONDELAG VIL:

- Redusere klimagassutslippene og øke opptaket av karbon i jord tilsvarende 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030.
- Følge opp Landbrukets klimaplan.
- At alle bønder gjennomfører klimarådgiving på sin gård.
- Opprette et jordbruksprogram under ENOVA for stimulering og bruk av ny teknologi som kan redusere klimagassutslippene fra biologiske prosesser og øke opptaket av karbon i jord.
- Tilpasse framtidens matproduksjon til klimaendringene.
- Opprette et klima- og miljøfond for jordbruket som gjennom skatteinsentiv stimulerer til klimasmarte investeringer på gården.

6. BEDRE BRUK AV HUSDYRGJØDSLÅ

Bruk av husdyrgjødsel er viktig for å sikre en god produksjon og dermed matsikkerhet. Riktig bruk av husdyrgjødsel kan redusere behovet for mineralgjødsel.

Husdyrgjødsel er husdyrbondens viktigste kilde til plantenæring for å sikre avlinger og forhindre utpining av jorda. Mineralgjødsel har utover 1900-tallet blitt brukt som et supplement til husdyrgjødsel i konvensjonelt landbruk og dekker tilnærmet alt gjødselbehov i konvensjonell planteproduksjon. På grunn av kanaliseringspolitikken er det lite husdyrgjødsel i kornområdene på Østlandet.

Husdyrgjødsel påvirker miljøet på flere måter:

- Husdyrgjødsel styrker det organiske livet i matjorda og skaper bedre jordstruktur, som er viktig for jordas økosystemtjenester.
- Riktig bruk av husdyrgjødsel er viktig for økt matproduksjon.
- Under anaerobe forhold kan nitrogenet i husdyrgjødsel bli til ammoniakk, som igjen kan bli til sur nedbør.
- Under anaerobe forhold kan nitrogenet i husdyrgjødsel også bli til lystgass. I tillegg kan det dannes metan. Både lystgass og metan er klimagasser.
- Målt etter mengde fosfor brukes det på enkelte arealer mer husdyrgjødsel enn det plantene tar opp i løpet av vekstsesongen. Dette kan føre til avrenning til vassdrag og algeoppblomstring.

Ved å bruke miljøvennlige spredemetoder og spre husdyrgjødsel i vekstsesongen kan tapene av næringsstoffer til vann og utslipp av klimagasser og ammoniakk reduseres betydelig. I tillegg kan bygging av tak over gjødsellager redusere utslippene av klimagasser og ammoniakk. Ved å bruke husdyrgjødsel til produksjon av biogass reduseres også utslippene av klimagasser. På biogassanleggene blandes husdyrgjødsel med annen biomasse som matavfall, avløpsslam og fiskeslam. Biogass kan erstatte fossilt brensel, og bioresten som blir igjen, kan blant annet brukes som plantenæring.

NORGES BONDELÅG VIL:

- Styrke økonomiske virkemidler som fremmer miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel.
- Styrke rammevilkårene for produksjon og forbruk av biogass produsert på husdyrgjødsel.
- Styrke økonomiske virkemidler som fremmer bygging av gjødsellager og tiltak som reduserer utslipp fra gjødsellager.

7. BEVARE OG STYRKE BIOLOGISK MANGFOLD I JORDBRUKSLANDSKAPET

Bevaring av biologisk mangfold er viktig for å nå bærekraftsmål 2 og 15. For å klare dette er det helt avgjørende å ha en aktiv landbruksproduksjon som bidrar med en mosaikk av åker og eng, kantsoner, slåttemark, beitemark, vann, bygninger, tun, gjerder, veier og andre typer natur- og kulturminneelementer som gir et mangfold av levesteder for planter, insekter og dyr.

Jordbrukets kulturlandskap er et resultat av mange generasjoners bosetting og ressursutnyttning. Det finnes et spesielt stort og rikt biologisk mangfold som holder til i beitemark med ekstensivt husdyrbeite, kystlynghei, slåttemark og slåttemyr. Mange av kulturlandskapsartene har få eller ingen alternative leveområder enn det landskapet bonden skaper.

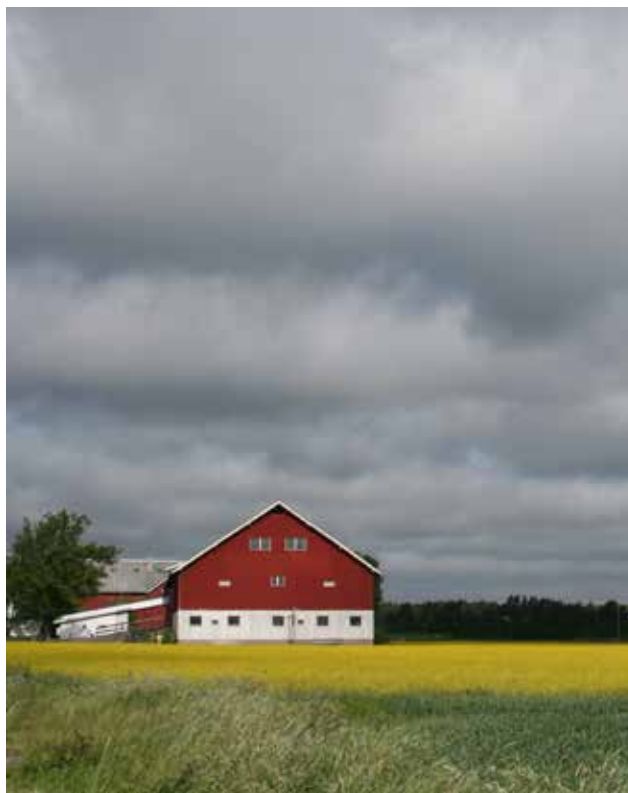
Gjengroing på grunn av opphørt eller redusert beite og slått er antatt å påvirke 685 arter negativt. Jordbruket har et spesielt ansvar for å ta vare på kulturlandskapsartene.

Fugleovervåking utført av Norsk ornitologisk forening viser en bestandsreduksjon på om lag 40 % hos fuglearter tilknyttet det norske kulturlandskapet siden årtusenskiftet. Mange av disse fugleartene er trekkfugler, og det er ofte lite kunnskap om overlevelsen i overvintringsområdene. Det er uansett viktig å sørge for best mulig suksess der hekkingen foregår. Jordbruket forvalter også et stort og sammensatt biologisk mangfold i matjorda, som det er viktig å ta vare på.

Beitedyr som storfe, sau, geit og hest er avgjørende for å ta vare på det biologiske mangfoldet. Gjennom beitebruk skaper de leveområder for arter som krever lysåpent landskap. Kanaliseringspolitikken fører til at det mange steder i kornområdene er for få beitedyr til å ta vare på det biologiske mangfoldet. Videre har rovdyrpolitikken ført til at beitebruken i utmark mange steder er opphørt. Dette gjelder spesielt i yngleområdene for bjørn og i ulvesona. Gode rammevilkår, slik at bonden kan gjøre de rette valgene for å ta vare på det biologiske mangfoldet over og under jorda, er viktig.

NORGES BONDELAG VIL:

- Øke antall dyr på innmarksbeite og utmarksbeite.
- Styrke virkemidlene for å bevare biologisk mangfold i jordbrukslandskapet.
- Styrke økonomiske virkemidler som fremmer skjøtsel av kystlynghei, slåttemark, beitemark og seterlandskap.
- Samarbeide med miljøorganisasjoner og andre faginstanser i arbeidet med å øke biologisk mangfold i jordbrukslandskapet.
- Hindre gjengroing og at areal går ut av drift.
- Arbeide for en rovdyrpolitikk som sikrer aktivt beitebruk på innmarksbeite og utmarksbeite i hele landet uten store tap til rovdyr.

8. REDUSERE BRUK AV PLANTEVERN MIDLER

Å redusere plantevernmiddelbruk er viktig både for bondens helse, økonomi og for miljøet. Det er viktig å følge opp arbeidet med handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler.

I Norge har vi generelt god plantehelse. Det jobbes aktivt med å finne sorter som er sterke mot skadegjørere og forebyggende tiltak. Gjennom plantevernreguleringen plikter produsentene å gjøre andre aktuelle tiltak først, og begrunne hvorfor de eventuelt velger å bruke kjemiske plantevernmidler. Dette ligger i prinsippet for integrert plantevern. Innen drivhus- og tunnelproduksjonen nyttes også biologiske bekjempingsmetoder av skadegjørere.

Kjemiske plantevernmidler er likevel et viktig verktøy for å nå målene i jordbrukspolitikken om høyest mulig sjølforsyning av mat på norske ressurser. Riktig bruk av plantevernmidler er en forutsetning. Det er viktig å redusere risikoen ved bruk av plantevernmidler for den som utfører selve sprøytinga, forbrukeren og miljøet. Dette handler om god kunnskap knytta til valg og håndtering av plantevernmidler og skadegjørere. I tillegg skal vi ta i bruk ny kunnskap knytta til mekanisk og biologisk bekjemping av skadegjørere og utnytte de mulighetene som ligger i ny teknologi for å målrette bruken av plantevernmidler.

Godkjenning av virksomme stoffer i plantevernmidler gjøres på fellesskapsnivå i EU. Samarbeid mellom de nordiske landene for en felles sertifisering vil bidra til at utvalget av sprøytemidler i alle de nordiske landene på sikt blir likt.

Import utgjør en stor risiko for innførsel av skade-gjørere, sykdom og fremmede organismer og er et stort og viktig tema for produsentene.

NORGES BONDELAG VIL:

- Opprettholde minimal bruk og på sikt redusere bruken av plantevernmidler.
- Legge til rette for mer mekanisk, integrert og biologisk plantevern gjennom å ta i bruk ny teknologi.
- Bidra til at bøndene har gode holdninger og kunnskap om bruk av plantevernmidler.
- Arbeide for felles nordisk sertifisering av plantevernmidler.

9. ØKOLOGISK LANDBRUK

Økologisk landbruk er matproduksjon uten bruk av syntetiske plantevernmidler og uten bruk av mineral-gjødsel. Det stilles ekstra krav til miljø og dyrevelferd i produksjonen. Driftsformen innebærer aktivt vekst-skifte på arealene og har positiv effekt for biologisk mangfold, jordkvalitet og jordstruktur.

Økologisk landbruk utgjør en svært liten andel av matproduksjonen i Norge. Mindre enn 5 % av jordbruksarealet drives økologisk. EU foreslår i Farm to Fork-strategien å sette mål om at 25 % av arealet skal være økologisk innen 2030. Salget av økologiske dagligvarer og bruk i storhusholdninger øker hvert år og er den kategorien som vokser prosentvis mest i alle de tre dagligvarekjedene. Til tross for dette går den norske produksjonen av økologisk mat ned. Mange forbrukere velger å handle norskproduserte økologiske matvarer gjennom alternative salgskanaler, da det generelt er lite utvalg i dagligvarehandelen. Slike kanaler er Bondens marked, Reko-ringer, andelslandbruk og markedshager.

Det er viktig at den norske forbrukeren kan velge norske økologiske produkter der dette er mulig. Økologiske produkter er en viktig del av mangfoldet som norske bønder skal levere forbrukeren. Bedre markedsmuligheter for norske landbruksvarer er et mål også for økologiske varer. Økologisk produksjon har en sentral funksjon som pådriver for miljø og bærekraft i norsk landbruk. Det er derfor viktig at vi har en økologisk produksjon over hele landet.

NORGES BONDELAG VIL:

- Sikre at norsk produksjon av økologiske varer er leveringsdyktig og stabil.
- Øke produksjonen av økologiske produkter slik at norskandelen også i dette markedet øker.
- Jobbe for å innføre et tallfesta mål for økologisk produksjon, videreforedling og salg.
- Jobbe for at økologiske matvarer som norske bønder produserer også selges i markedet som økologiske produkter. Merkostnadene i varekjeden må så langt som mulig, dekkes gjennom en høyere pris på produktene.

10. BEDRE JORDHELSE

God jordhelse er helt sentralt for å nå bærekraftsmål 15. Jord er grunnlaget for produksjon av mat og bio-masse. God jordhelse gjør jordbruket mer robust i møte med mer ekstremvær som tørke og flom og er et viktig premiss for et bærekraftig landbruk.

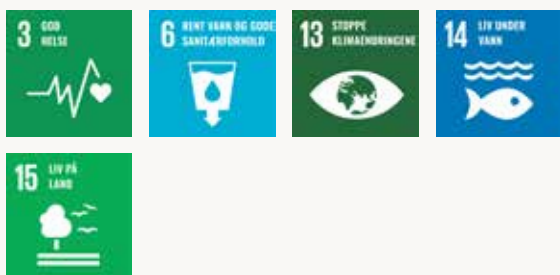
I 2020 ble Nasjonalt program for jordhelse etablert av Landbruksdirektoratet i samarbeid med ei arbeidsgruppe som besto av faglagene, forskere og bønder som jobber aktivt med jordhelse på sine bruk. Jordprogrammet konkluderer med at god jordhelse kan gi bedre avlinger, levere viktige økosystemtjenester og bidra til økt opptak av CO₂. Selv om det er mye vi ikke har god nok kunnskap om ved det biologiske universet i jorda, har det blitt mer fokus på hvilke tiltak og

hvilken dyrkningspraksis det er mulig å gjennomføre på det enkelte bruk for å bedre jordhelsen. Økt bruk av vekstskifte, dyrking av flerårige vekster, bruk av husdyrgjødsel, redusert jordarbeiding og bruk av fangvekster er viktige tiltak for å oppnå dette. En bedre jordhelse vil bidra til å redusere partikkeltap og avrenning av næringsstoffer til vann.

Å øke kunnskapen og forbedre praksisen for opptaket av karbon i jord, få bedre jordhelse og bærekraftig bruk av jordbruksarealene blir et viktig arbeid framover.

NORGES BONDELAG VIL:

- Øke kunnskapen om hvordan hver enkelt bonde kan bedre jordhelsen på sitt bruk.
- Styrke økonomiske virkemidler som gjør det lønnsomt for bonden å forbedre jordhelsen på sin gård.
- Legge til rette for driftsformer som er med på å øke karboninnholdet i jorda, blant annet gjennom økt beitebruk, vekstskifte og bruk av fangvekster og biokull.

11. BEDRE DYREHELSE OG DYREVELFERD

God dyrehelse er en forutsetning for god dyrevelferd.

Norges Bondelags årsmøte vedtok i 2018 en nullvisjon for brudd på dyrevelferdsloven. Alle dyr i norsk husdyrproduksjon skal ha god dyrevelferd. God dyrevelferd er først og fremst viktig av hensyn til dyra, men det gir også godt arbeidsmiljø for bonden, dyra produserer bra, og det er lønnsomt å stelle dyra godt. Arbeid med dyrevelferd er en kontinuerlig prosess som krever forskning og utvikling av stadig bedre driftsmetoder.

Dokumentert god dyrevelferd er viktig for norsk landbruk og styrker tilliten til norsk melk- og kjøttproduksjon. For å kunne nå målet om bedre dyrevelferd for alle husdyr er det behov for felles dyrevelferdsarbeid i et samlet landbruk, uavhengig av produksjon og varemottaker.

Det er en uttalt strategi at dokumentert god dyrevelferd skal ivaretas gjennom utvikling av dyrevelferdsprogrammer for samtlige produksjoner. Arbeidet med innføring av dyrevelferdsprogrammer har kommet langt og er iverksatt for slaktekylling, verpehøner, foreldregenerasjon slaktekylling og svineproduksjon. For storfe tas det sikte på iverksetting av dyrevelferdsprogram 01.01.2022. For sau er arbeidet med dyrevelferdsprogram satt i gang.

NORGES BONDELAG VIL:

- Sikre dokumentert god dyrevelferd i norsk husdyrproduksjon gjennom innføring av dyrevelferdsprogrammer for alle produksjoner.

12. FOREBYGGE FOREKOMST AV ANTIBIOTIKA-RESISTENTE BAKTERIER HOS NORSKE HUSDYR

Målrettede tiltak som medfører lavt forbruk av antibiotika, vil være viktig for å forebygge utviklingen av antibiotikaresistens. Gjennom dette arbeidet tar landbruket samfunnsansvar, og samfunnet nyter godt av norsk landbruks restriktive bruk av antibiotika.

Norske husdyr har unikt god helsestatus, og antibiotikaforbruket i husdyrproduksjonen ligger blant de laveste i Europa. Norsk inngang til antibiotikabruk er at friske dyr ikke trenger antibiotika. Det viktigste tiltaket mot antibiotikaresistente bakterier hos norske husdyr er følgelig det kontinuerlige arbeidet med å ivareta og forbedre norsk dyrehelse på nasjonalt nivå og på det enkelte gårdsbruket. Antibiotika skal ikke brukes forebyggende, men på grunnlag av diagnose, og all bruk må rapporteres. Forebyggende helsearbeid, målrettet avl for å få friske dyr, smittebeskyttelse

og hygienetiltak er andre målrettede tiltak. For å ha oversikt og kontroll med helse- og resistenssituasjonen er det behov for rapportering av medisinbruk og overvåking og kartlegging av sykdoms- og resistensforekomst.

NORGES BONDELAG VIL:

- Forebygge forekomst av antibiotikaresistente bakterier i norsk husdyrproduksjon.

13. REDUSERE MATSVINN

I 2017 inngikk Norges Bondelag en bransjeavtale for å redusere matsvinnet med 50 % innen 2030. Avtalen ble signert av fem departementer og tolv bransjeorganisasjoner. Avtalen definerer matsvinn på følgende måte:

«... matsvinn omfatter alle nyttbare deler av mat produsert for mennesker, men som enten kastes eller tas ut av matkjeden til andre formål enn menneskeføde, fra tidspunktet når dyr og planter er slaktet eller høstet.»

All matproduksjon setter økologiske og klimatiske fotavtrykk. Når mat som er produsert, blir kastet, blir naturressurser belastet uten grunn. Matsvinn er også et fordelingsproblem, da over 800 millioner mennesker i verden sultet. Matsvinn er et samfunnsproblem som verken er bærekraftig for økonomien, klima og miljø eller fordelingen av verdens ressurser. Et bærekraftig matvaresystem må ha som mål at mengde mat som går til spille, er minst mulig. Det meste av matsvinnet skjer et stykke ut i verdikjeden etter at bonden har levert fra seg sine produkter til varemottak. Aller mest mat kastes hos forbrukerne.

Fra 2015 til 2019 har Norge redusert sitt matsvinn med hele 12 prosent fra dagligvare, grossist og matindustrien. Fra 2020 er det mål om å beregne matsvinnet også fra primærleddet. Redusert lagersvinn vil redusere matsvinnet fra grøntsektoren. Det er derfor viktig å stimulere til bedre lagre hos enkeltbønder og fellespakkerier. Økt kvalitet på grøntprodukter vil

også redusere matsvinnet. Fokus på økt kunnskap hos produsent og økt satsing på forskning og utvikling vil være med og bidra i rett retning. Produkter som ikke blir solgt, bør gå til matsentraler. For at bonden skal redusere sitt matsvinn, er det viktig å kunne selge frukt og grønt som har en størrelse eller fasong som skiller seg fra standarden, da dette er den viktigste grunnen til matsvinn hos bonden. For å redusere matsvinnet i hele verdikjeden er det viktig med bedre kunnskap om råvarenes kvaliteter hos forbrukere, bedre kunnskap om og bruk av emballering som reduserer kvalitetsforringelse fra produksjon til forbruk, og ikke minst en holdningsendring om verdien av mat.

NORGES BONDELAG VIL:

- Stimulere til bedre lagring hos enkeltprodusenter og på fellespakkerier/lager.
- Øke kvaliteten på produktene gjennom økt kunnskap hos produsenter og økt FOU-satsing.
- Redusere matsvinn ved å utfordre grossistene og dagligvarekjedene til å tilby matvarer i andre størrelser og fasonger enn det som er standard.

14. REDUSERE MENGDE LANDBRUKSPLAST PÅ AVVEIE

Landbruksplast har mange positive egenskaper som anvendes i matproduksjonen. I produksjonen av grønnsaker, frukt og bær brukes plast blant annet til å forlenge vekstsesongen og til å redusere bruken av plantevernmidler. Plast brukes også til å konservere gras og øke holdbarheten på matvarer.

Landbruksplast er en fellesbetegnelse for ulike plasttyper som bonden bruker i hverdagen. De vanligste er rundballeplast, sekker til gjødsel og såkorn, fiberduk, solfangerfolie og hard plastemballasje som kanner, plantebrett og kasser.

Høyest mulig returandel for landbruksplast er svært viktig for næringas miljøavtrykk og omdømme. En vanlig resirkulerbar plast kan brukes 7–8 ganger før den går til forbrenning i fjernvarmeanlegg og gir da samme mengde energi som den mengde olje man brukte innledningsvis for å lage plasten. Det har med

andre ord ikke blitt borte noe energi på veien, den har bare blitt brukt mange ganger.

Plast på avveie er imidlertid negativt for liv både i naturen, i jorda og i vann. Hele samfunnet har et ansvar for å redusere plast på avveie. I landbruket er det særlig viktig å håndtere landbruksplasten etter bruk. Ved å ha gode rutiner for håndtering av plast etter bruk og være bevisst på hvordan vi lagrer plast-avfallet, kan vi minimere mengden plast som ikke blir innlevert. Det er også viktig at plasten renses og sorteres før den leveres til gjenvinning, slik at det blir enklere å gjenvinne. 87 prosent av all landbruksplast gjenvinnes. For at vi skal unngå å finne igjen landbruksplast i kulturlandskapet eller langs vassdrag, må vi bli enda flinkere.

Landbruksplast er næringsavfall som bonden er pålagt å levere til godkjent avfallsmottak. Landbruksplasten samles inn via Grønt Punkt, og innsamlingen er i utgangspunktet finansiert av leverandørene av landbruksplast via en produktavgift som betales av bøndene. Innsamling av landbruksplast organiseres lokalt av bønder i samarbeid med lokale innsamlere. Ordningen fungerer bra, men det mangler tilbud om levering enkelt steder.

Aktørene som samler inn plast, er veldig viktige for landbruket. For å motivere til økt grad av retur må samfunnet legge til rette for at transporten til nærmeste innsamlingspunkt ikke blir for lang.

NORGES BONDELAG VIL:

- Sette mål om at 100 prosent av landbruksplasten skal samles inn.
- Sikre en velfungerende innsamlingsordning for landbruksplast.
- Bedre håndteringen av plast på det enkelte gårdsbruk.
- Redusere bruk av fossilplast i landbruket.
- Arbeide for økonomiske insentiver for økt bruk av bioplast.
- Erstatte plastemballasje med mer miljøvennlig emballasje der det finnes alternativer med tilfredsstillende kvalitet og akseptabel pris.

Foto: markus spiske, unsplash

15. STYRKET JORDVERN

Jordvern er viktig for å nå flere av bærekraftsmålene, blant annet mål 2 om redusert sult og matsikkerhet og bærekraftsmål 15 om å ta vare på livet på land. Tilgang til nok dyrka og dyrkbar jord er selve grunnlaget for å produsere mat. Dersom vi skal klare å produsere mer mat, er bedre vern mot nedbygging av matjorda helt nødvendig.

Herunder må matjord vernes mot nedbygging til andre samfunnsformål som boligbygging, annen næring og infrastruktur. Det er videre viktig at bønder som

skal bygge på egen gård, finner løsninger som i minst mulig grad legges på matjord. I de tilfellene hvor det likevel gis dispensasjon for å bygge på matjord, må jordressursen i størst mulig grad tas vare på.

Flytting av matjord er svært komplisert hvis man skal ha til hensikt å ivareta potensialet for matproduksjon. En kubikkmeter matjord er ikke bare en kubikkmeter med masse. Det er en kubikkmeter full av levende liv som fort ødelegges hvis flyttingen ikke foregår under optimale forhold og på riktig måte. Det må derfor alltid være førsteprioritet å unngå nedbygging av matjord.

NORGES BONDELAG VIL:

- Gi all matjord, både dyrka og dyrkbar, et juridisk vern ved å innskrenke unntaket for regulerings- og kommunepplan i jordlova § 2, og dispensasjonsmuligheten i jordlova § 9.
- At jordvernet kun kan vike for samfunnskritisk viktige infrastrukturiltak når det ikke finnes alternativt areal, og utbygging gjennomføres så arealeffektivt som mulig.
- Ved samfunnskritisk viktige infrastrukturiltak skal det gjennomføres jordforbedringstiltak og nydyrking i lokalsamfunnet, slik at nettoavgangen av dyrket areal blir så liten som mulig.

- Bremsse bøndernes egen nedbygging av dyrka jord, og i større grad legge nybygg på annen grunn.
- Flytte myndighet for omdisponering av matjord fra kommunen til Statsforvalteren.
- Inntil dyrka matjord får et juridisk vern, skjerpe det nasjonale jordvernmålet til maksimal nedbygging av inntil 2 000 dekar dyrka jord per år.
- Inntil dyrbar matjord får et juridisk vern, innføre et nasjonalt jordvernmål for dyrkbar jord.

16. RETTFERDIG BETALING FOR MATEN

Både bærekraftsmål 8 og bærekraftsmål 12 peker i retning av behovet for en rettferdig betaling for maten. Norske matprodusenter i alle ledd i verdikjeden for mat må ha en rettferdig betaling for maten de produserer. Mangler dette, vil det kunne gå ut over både matsikkerheten og evnen til å oppfylle andre bærekraftsmål. For å oppfylle målet om rettferdig betaling for maten må mange elementer på plass. Rammevilkårene må

legges til rette for at bonden og andre som arbeider i verdikjeden, får godt nok betalt for å produsere maten. Dette sikres blant annet gjennom jordbruksoppgjøret, importvernet, en velfungerende verdikjede og markedsregulering. Bonden som arbeidsgiver må også betale sine arbeidere en anstendig lønn for arbeidet. Prisene på jordbruksprodukt i sluttledet må ikke settes for lavt til å kunne sikre lønnsomhet i hele verdikjeden.

NORGES BONDELAG VIL:

- Styrke bondens økonomi gjennom de årlige jordbruksforhandlingene.
- Sikre et sterkt importvern.
- Gi anstendig lønn til ansatte i landbruket.
- Øke oppslutningen om bondeide samvirker og økt forståelse for deres oppgaver med å balansere produksjon og marked.
- Styrke eiendomsregelverket for å sikre lokalt eierskap og bruk av arealressursene.
- Legge til rette for at de som har landbruk som yrke, kan erverve, utvikle og leve av inntektene fra et familiebruk.

- Styrke bondens posisjon i verdikjeden for mat og jobbe for mer ryddige og åpne forhold i verdikjeden, blant annet gjennom en velfungerende lov om god handels-skikk med tilsyn, regulering og merking av egne merkevarer (EMV) og tiltak for å bedrekonkurranse på distribusjonsleddet.
- Jobbe for bedre merking, opprinnelsesmerking og produktinformasjon på matvarer
- Sikre og forbedre priskontrollen i konsesjonsloven for jord, skog og annet areal.

17. LEVEDYKTIGE BYGDER OG DISTRIKTSPOLITIKK

Landbruksnæringa bidrar til at bygdene er attraktive steder å bo og arbeide. Et aktivt jordbruk over hele landet er en viktig grunnpilar for sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Omfanget av landbruk kan ikke komme under en nedre grense for hvor få gårdsbruk og bosatte det kan være for å skape levedyktige samfunn. Familielandbruket med sitt spredte eierskap og langsiktige perspektiv, gjerne med involvering av flere familiemedlemmer, er spesielt viktig for å skape sosial bærekraft på bygda.

Gjennom åpne kulturlandskap, med stier og ferdselsveier, god forvaltning av skog og mark, jakt og fiske gir landbruket betydelige verdier til lokalsamfunnet. Norsk landbruk og matindustri utgjør i dag den største vareproduserende verdikjeden i fastlands-Norge, med vel 80 000 arbeidsplasser. Matindustriens andel av verdiskapingen i norsk industri er stor. I økonomisk vanskelige tider er matindustrien en stabiliserende faktor i økonomi og arbeidsliv. Produksjon og næringsvirksomhet basert på landbrukets ressurser er viktig, mange steder avgjørende, for å opprettholde den lokale sysselsettinga og befolkningsgrunnlaget. Derfor må koplingen mellom landbrukspolitikk og distriktpolitikk videreføres og styrkes.

Næringsutvikling knyttet til gårdens ressurser bidrar til lokal verdiskaping, variert kompetanseutvikling og fører til økt sysselsetting i lokalsamfunnet. Ved

et variert landbruk og næringsliv vil vi få et mer velfungerende og attraktivt lokalsamfunn, som er viktig for vekst i distriktene.

Som for andre bosatte i distriktene er landbruksnæringa avhengig av velfungerende lokalsamfunn med skole, barnehage, helsetjenester, offentlig kommunikasjon, brann- og redningstjenester, politi, butikker, m.m. I tillegg er veterinærtjenester viktig. Sentralisering av offentlige tjenestetilbud øker sjansen for at bruk fraflyttes, og at jordbruksareal går ut av drift.

NORGES BONDELAG VIL:

- Legge til rette for næringsutvikling i tilknytning til gården, med hensyn til både kunnskap og investeringer, for å øke antall arbeidsplasser i distriktene.
- Arbeide for å stanse sentraliseringen og fraflyttingen fra bygdene.
- Styrke konsesjonsloven, jordloven og odelsloven.
- Arbeide for digital infrastruktur med tilstrekkelig kapasitet til alle husstander i hele landet.
- Arbeide for geografisk utjevning og lik tilgang til kompetanse, kapital, tjenestetilbud og infrastruktur, uavhengig av bosted.
- Arbeide for at regelverket i større grad blir tilpasset små gründervirksomheter.

18. LIKESTILLING MELLOM KJØNNENE

Til tross for odelsloven og mange kvinnelige tillitsvalgte i landbruksorganisasjonene, er andelen kvinnelige bønder i primærleddet lavt. Kun rundt 17 % av bøndene er kvinner. For å få flere kvinner inn i landbruket er bedre velferdsordninger avgjørende. Norges Bondelag har nå utarbeidet veileder for syke- og foreldrepenger. Holdninger og dårlig tilpasset utstyr blir også nevnt som hindringer for å få flere kvinner inn. Rekruttering av flere kvinner til agronomutdanninga kan også bidra til å få flere kvinner inn i næringa.

NORGES BONDELAG VIL:

- Utarbeide en strategi som gir økt kvinneandel i landbruket.
- Sikre gode velferdsordninger, spesielt knyttet til svangerskap og fødsel.
- Jobbe for bedre rekruttering av kvinner til agronomutdanninga.
- Skape holdningsendring til kvinnelige bønder slik at flere kvinner ønsker seg inn i næringa.

19. UTDANNING

Skal landbruket utvikle seg i en bærekraftig utvikling, er det viktig at opplæringen og utdanningen på alle nivå er oppdatert og relevant. Det er også viktig at tilbudet er slik at det er praktisk mulig å gjennomføre det i hele landet. Samtidig er det viktig med fleksible etter- og videreutdanningstilbud slik at det blir enklere å oppdatere seg på nødvendig kunnskap. Utdanningstilbudet må tilstrebes å være tilpasset næringas behov.

Skal forbrukeren kunne ta bevisste valg om et bærekraftig kosthold, er det viktig å øke kompetansen om mat og matproduksjon i Norge, både i skolen og i samfunnet.

NORGES BONDELAG VIL:

- Jobbe for at landbruksutdanninga på alle nivå skal være relevant og oppdatert.
- Utvikle de desentraliserte landbruksutdanningene og voksenopplæringen i landbruket.
- At det skal innføres kompetansekrav i alle produksjoner, også for planteproduksjon.
- Jobbe for at kunnskapsmateriellet om landbruk og bærekraft som benyttes i undervisning i grunnskolen er basert på faglig riktig kunnskap.

Foto: Birgitte Eva Hollander, Heia Folk for Økologisk Norge

20. ARBEIDSKRAFT

Landbruket har behov for økt arbeidskraft i de mest arbeidsintensive periodene av året. Dette gjelder for eksempel arbeid i våronna, i lamminga og innhøsting sommer og høst. Det dreier seg også om arbeid i gartnerier, pakkerier og i hele verdikjeden fram til forbruker. En stor del av matproduksjonen i Norge er avhengig av sesongarbeidskraft. Mange av de som jobber i landbruket, er spesialisert arbeidskraft som kommer igjen år etter år.

Gjennom flere tiår er det en økning av utenlandsk arbeidskraft i landbruket, og da særlig sesongarbeidskraft i grøntnæringen. Det er avgjørende at bonden er bevisst sitt ansvar som arbeidsgiver og sørger for ryddige arbeidsforhold som følger de regler og krav som gjelder i arbeidslivet. Selv om det ikke er noen generell minstelønn i Norge, er det innført minstelønn i enkelte bransjer for å hindre at utenlandsk arbeidskraft får dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn det som er vanlig i Norge. For jordbruk og gartneri har partene i arbeidslivet forhandlet fram en minstelønn som alle ansatte med tariffavtale er sikret.

Landbruket har behov for god og forutsigbar rekruttering av kompetent arbeidskraft. Koronapandemien har vist sårbarhet i norsk matproduksjon ved at en stor andel av den innleide arbeidskraften kommer fra utlandet. Det er med bakgrunn i dette ønskelig å øke rekrutteringen av norsk arbeidskraft. Det er avgjørende

at de som ansettes, får tilført den kompetansen som kreves, og kan tilpasse seg de sesongmessige arbeidsoppgavene som landbruket tilbyr.

Mange av arbeidsoppgavene i landbruket er fysisk krevende. Det forventes at den teknologiske utviklingen i landbruket, med økt bruk av roboter og automatisering, vil lette mange av arbeidsoperasjonene og redusere behovet for arbeidskraft på sikt.

NORGES BONDELAG VIL:

- Tilby arbeidsgiverkurs for alle bønder som har egne ansatte i sin bedrift.
- Fremme bruk av tariffestet lønns- og arbeidsforhold på alle arbeidsplasser i landbruket.
- Øke rekrutteringen av norsk arbeidskraft til landbruket.
- Øke fagkompetansen i agronomutdanningen.
- Øke satsingen på teknologi, robotisering og automatisering.

Foto: Odd Melhus

Tiltak

MER BÆREKRAFTIG NORSK MATPRODUKSJON (2021–2030)

Norges Bondelag jobber for en mer bærekraftig produksjon både miljømessig, sosialt og økonomisk. Det skal lønne seg for den norske bonden å produsere mat på en bærekraftig måte.

ØKT SELVFORSYNING	• Øke selvforsyningsgraden til minst 50% på energibasis, produsert i norsk jordbruk på norsk fôr. • Øke norskandelen i mat og fôr i alle produksjoner. • Styrke økonomien for bønder slik at vi får økt produksjon av norske landbruksprodukter og økte avlinger per dekar. • Arbeide for en spredt og desentralisert ordning for beredskapslagring av matkorn, såkorn og frø. Dette må inkludere satsing på gårdsanlegg. • Iverksette tiltak som gjør at forbrukerne i større grad både vil og kan velge norsk mat. • Gi innspill til myndighetenes arbeid med nye kostråd som fremmer forbruk av sunn og bærekraftig norsk mat. • Utnytte handlingsrommet i dagens importvern og ikke inngå nye handelsavtaler som svekker importvernet. • Finne effektive virkemidler som reduserer grensehandelen.
ØKT PRODUKSJON AV GRØNNSAKER, FRUKT, BÆR OG POTETER	• Øke rekrutteringen til grøntnæringen. • Øke kvaliteten på grøntproduktene. • Styrke utviklingen av nye produkter. • Utvide sesongene i grøntnæringen gjennom forlenget lagring og valg av nye sorter. • Samordne strategisk satsing på forskning og innovasjon. • Øke etterspørselen hos forbrukerne. • Øke norskandelen av grønnsaker, frukt, bær og poteter i offentlige innkjøp. • Effektivisere energiforbruket med overgang til fornybar energi.
ØKT PRODUKSJON AV PROTEINER	• Fase ut import av soya fra land med regnskog innen 2030. • Øke proteininnholdet i grovfôret og øke mengden grovfôr. • Øke produksjonen av proteinvekster. • Øke proteininnholdet i fôrkornet og øke mengden fôrkorn samt øke mengden fôrkorn i randsonen. • Stimulere til matkorn etter ønsket kvalitet gjennom å differensiere prisene eller arealtilskuddet mer. • Øke innsatsen på forskning og innovasjon for utvikling av nye proteinkilder.

ØKT PRODUKSJON AV FORNYBAR ENERGI	• Styrke virkemidlene som fremmer økt produksjon av fornybar energi på gårdsnivå, slik at den erstatter fossil energibruk. • Styrke virkemidlene som fremmer utvikling av og overgang til en mer utslippsfri maskinpark. • Støtte fortsatt utbygging av et godt strømmnett i bygde-Norge slik at det blir mulig å levere strøm på nettet. • Øke bruken av husdyrgjødsel til biogassanlegg med 25 % innen 2030. • Øke bruken av tre i all ny bygningsmasse i landbruket.
REDUSERE UTSLIPP AV KLIMA-GASSER OG ØKT BINDING AV KARBON	• Redusere klimagassutslippene og øke opptaket av karbon i jord tilsvarende 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. • Følge opp Landbrukets klimaplan. • At alle bønder gjennomfører klimarådgiving på sin gård. • Opprette et jordbruksprogram under ENOVA for stimulering og bruk av ny teknologi som kan redusere klimagassutslippene fra biologiske prosesser og øke opptaket av karbon i jord. • Tilpasse framtidens matproduksjon til klimaendringene. • Opprette et klima- og miljøfond for jordbruket som gjennom skatteintensiv stimulerer til klimasmarte investeringer på gården.
BEDRE BRUK AV HUSDYRGJØDSLA	• Styrke økonomiske virkemidler som fremmer miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. • Styrke rammevilkårene for produksjon og forbruk av biogass produsert på husdyrgjødsel. • Styrke økonomiske virkemidler som fremmer bygging av gjødsellager og tiltak som reduserer utslipp fra gjødsellager.
BEVARE OG STYRKE BIOLOGISK MANGFOLD I JORDBRUKS-LANDSKAPET	• Øke antall dyr på innmarksbeite og utmarksbeite. Styrke virkemidlene for å bevare biologisk mangfold i jordbrukslandskapet. • Styrke økonomiske virkemidler som fremmer skjøtsel av kystlynghei, slåttemark, beitemark og seterlandskap. • Samarbeide med miljøorganisasjoner og andre faginstanser i arbeidet med å øke biologisk mangfold i jordbrukslandskapet. • Hindre gjengroing og at areal går ut av drift. • Arbeide for en rovdyrpolitikk som sikrer aktivt beitebruk på innmarksbeite og utmarksbeite i hele landet uten store tap til rovdyr.

REDUSERT BRUK AV PLANTEVERN MIDLER	• Opprettholde minimal bruk og på sikt redusere bruken av plantevernmidler. • Legge til rette for mer mekanisk, integrert og biologisk plantevern gjennom å ta i bruk ny teknologi. • Bidra til at bøndene har gode holdninger og kunnskap om bruk av plantevernmidler. • Arbeide for felles nordisk sertifisering av plantevernmidler.
ØKOLOGISK LANDBRUK	• Sikre at norsk produksjon av økologiske varer er leveringsdyktig og stabil. • Øke produksjonen av økologiske produkter slik at norskandelen også i dette markedet øker. • Jobbe for å innføre et tallfesta mål for økologisk produksjon, videreforedling og salg. • Jobbe for at økologiske matvarer som norske bønder produserer også selges i markedet som økologiske produkter. Merkostnadene i varekjeden må så langt som mulig, dekkes gjennom en høyere pris på produktene.
BEDRE JORDHELSE	• Øke kunnskapen om hvordan hver enkelt bonde kan bedre jordhelsen på sitt bruk. • Styrke økonomiske virkemidler som gjør det lønnsomt for bonden å forbedre jordhelsen på sin gård. • Legge til rette for driftsformer som er med på å øke karboninnholdet i jorda, blant annet gjennom økt beitebruk, vekstskifte og bruk av fangvekster og biokull.
BEDRE DYREHELSE OG DYREVELFERD	• Sikre dokumentert god dyrevelferd i norsk husdyrproduksjon gjennom innføring av dyrevelferdsprogrammer for alle produksjoner.
FOREBYGGE FOREKOMST AV ANTIBIOTIKARESISTENTE BAKTERIER HOS NORSKE HUSDYR	• Forebygge forekomst av antibiotikaresistente bakterier i norsk husdyrproduksjon

REDUSERT MATSVINN	• Stimulere til bedre lagring hos enkeltprodusenter og på fellespakkerier/lager. • Øke kvaliteten på produktene gjennom økt kunnskap hos produsenter og økt FOU-satsing. • Redusere matsvinn ved å utfordre grossistene og dagligvarekjedene til å tilby matvarer i andre størrelser og fasonger enn det som er standard.
REDUSERT MENGDE LANDBRUKSPLAST PÅ AVVEIE	• Sette mål om at 100 prosent av landbruksplasten skal samles inn. • Sikre en velfungerende innsamlingsordning for landbruksplast. • Bedre håndteringen av plast på det enkelte gårdsbruk. • Redusere bruk av fossilplast i landbruket. • Arbeide for økonomiske insentiver for økt bruk av bioplast. • Erstatte plastemballasje med mer miljøvennlig emballasje der det finnes alternativer med tilfredsstillende kvalitet og akseptabel pris.
STYRKET JORDVERN	• Gi all matjord, både dyrka og dyrkbar, et juridisk vern ved å innskrenke unntaket for regulerings- og kommuneplan i jordlova § 2, og dispensasjonsmuligheten i jordlova § 9. • At jordvernet kun kan vike for samfunnskritisk viktige infrastrukturtiltak når det ikke finnes alternativt areal, og utbygging gjennomføres så arealeffektivt som mulig. • Ved samfunnskritisk viktige infrastrukturtiltak skal det gjennomføres jordforbedringstiltak og nydyrking i lokalsamfunnet, slik at nettoavgangen av dyrket areal blir så liten som mulig. • Bremse bøndenes egen nedbygging av dyrka jord, og i større grad legge nybygg på annen grunn. • Flytte myndighet for omdisponering av matjord fra kommunen til Statsforvalteren. • Inntil dyrka matjord får et juridisk vern, skjerpe det nasjonale jordvernålet til maksimal nedbygging av inntil 2 000 dekar dyrka jord per år. • Inntil dyrbar matjord får et juridisk vern, innføre et nasjonalt jordvern mål for dyrkbar jord.

RETTFERDIG BETALING FOR MATEN	• Styrke bondens økonomi gjennom de årlige jordbruksforhandlingene. • Sikre et sterkt importvern. • Gi anstendig lønn til ansatte i landbruket. • Øke oppslutningen om bondeide samvirker og økt forståelse for deres oppgaver med å balansere produksjon og marked. • Styrke eiendomsregelverket for å sikre lokalt eierskap og bruk av arealressursene. • Legge til rette for at de som har landbruk som yrke, kan erverve, utvikle og leve av inntektene fra et familiebruk. • Styrke bondens posisjon i verdikjeden for mat og jobbe for mer ryddige og åpne forhold i verdikjeden, blant annet gjennom en velfungerende lov om god handelsskikk med tilsyn, regulering og merking av egne merkevarer (EMV) og tiltak for å bedre konkurransen på distribusjonsleddet. • Jobbe for bedre merking, opprinnelsesmerking og produktinformasjon på matvarer. • Sikre og forbedre priskontrollen i konsesjonsloven for jord, skog og annet areal.
LEVEDYKTIGE BYGDER OG DISTRIKTSPOLITIKK	• Legge til rette for næringsutvikling i tilknytning til gården, med hensyn til både kunnskap og investeringer, for å øke antall arbeidsplasser i distriktene. • Arbeide for å stanse sentraliseringen og fraflyttingen fra bygdene. • Styrke konsesjonsloven, jordloven og odelsloven. • Arbeide for digital infrastruktur med tilstrekkelig kapasitet til alle husstander i hele landet. • Arbeide for geografisk utjevning og lik tilgang til kompetanse, kapital, tjenestetilbud og infrastruktur, uavhengig av bosted. • Arbeide for at regelverket i større grad blir tilpasset små gründervirksomheter.
LIKESTILLING MELLOM KJØNNENE	• Utarbeide en strategi som gir økt kvinneandel i landbruket. • Sikre gode velferdsordninger, spesielt knyttet til svangerskap og fødsel. • Jobbe for bedre rekruttering av kvinner til agronomutdanninga. • Skape holdningsendring til kvinnelige bønder slik at flere kvinner ønsker seg inn i næringa.

UTDANNING

- Jobbe for at landbruksutdanninga på alle nivå skal være relevant og oppdatert.
- Utvikle de desentraliserte landbruksutdanningene og voksenopplæringen i landbruket.
- At det skal innføres kompetansekrav i alle produksjoner, også for planteproduksjon.
- Jobbe for at kunnskapsmateriellet om landbruk og bærekraft som benyttes i undervisning i grunnskolen er basert på faglig riktig kunnskap.

ARBEIDSKRAFT

- Tilby arbeidsgiverkurs for alle bønder som har egne ansatte i sin bedrift.
- Fremme bruk av tariffestet lønns- og arbeidsforhold på alle arbeidsplasser i landbruket.
- Øke rekrutteringen av norsk arbeidskraft til landbruket.
- Øke fagkompetansen i agronomutdanningen.
- Øke satsingen på teknologi, robotisering og automatisering.

NORGES
BONDELAG